

Τ.Ε.Ι. ΗΠΕΙΡΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ 4^{ΗΣ}
ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ Ε.Ο.Ν.**

Σπουδαστής : Παπανικολάου Φώτης

Υπεύθυνος καθηγητής : Σταύρου Γιάννης

ΑΡΤΑ 2011

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	4
1. Το καθεστώς Μεταξά στην εξουσία. Βασικά χαρακτηριστικά του.	
1.1 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση	9
1.2 Τα χαρακτηριστικά & η ιδεολογία του καθεστώτος της 4 ^{ης} Αυγούστου	12
1.3 Βασικά χαρακτηριστικά του μεταξικού καθεστώτος μέσα από την θεματολογία της προπαγάνδας	14
1.4 Δημιουργία της Ε.Ο.Ν. Σκοποί και επιδιώξεις της	15
2. 4 ^η Αυγούστου, Ε.Ο.Ν. και εκπαίδευση	
2.1 Η πολιτική της «κυβέρνησης» Μεταξά στην εκπαίδευση	20
2.2 Ε.Ο.Ν. και εκπαίδευση	25
2.3 Η εκπαίδευση της Ε.Ο.Ν.	27
3. Ο ρόλος της μουσικής στην εκπαίδευση της Ε.Ο.Ν.	
3.1 Η μουσική εκπαίδευση κατά την περίοδο Μεταξά	34
3.2 Τα «Τραγούδια της Νεολαίας»	35
3.2.1 Ανάλυση κειμένου	36
3.2.2 Μουσικολογική ανάλυση	51
4. Συμπεράσματα	57
5. Βιβλιογραφία	60
Παράρτημα φωτογραφιών και τραγουδιών	63

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα που επιλέχθηκε προς μελέτη προέκυψε μέσα από διάφορες συζητήσεις με συναδέλφους και φίλους. Υπήρχε συχνά η σκέψη για το πώς μπορεί ένα ολοκληρωτικό καθεστώς να χρησιμοποιήσει τη μουσική ως προπαγάνδα για την επίτευξη των στόχων του. Αυτή ήταν και η αφορμή που με οδήγησε στο να εκπονηθεί η συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία.

Η περίοδος που επιλέχθηκε για μελέτη έχει σημαντική βιβλιογραφία όσον αφορά τη κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση της χώρας για εκείνο το διάστημα. Όσον αφορά όμως το θέμα της μουσικής υπάρχουν ελάχιστες βιβλιογραφικές πηγές και αυτό ήταν ένα σοβαρό εμπόδιο που έπρεπε να ξεπεραστεί.

Συγχρόνως με ενθουσίαζε το γεγονός ότι ενώ ένα μεγάλο ποσοστό «καταδικάζει» το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, υπάρχει και ένα άλλο σημαντικό μερίδιο που την «υπερασπίζεται». Η κύρια διαφωνία των δύο πλευρών περιοριζόταν στο αν το μεταξικό καθεστώς «βοήθησε» την χώρα ή όχι, χωρίς να εμβαθύνει τη συζήτηση στο τι επιδιώξεις και προσδοκίες είχε το καθεστώς, και τι επιπτώσεις είχαν αυτές σε σημαντική μερίδα του ελληνικού λαού. Μέσα από αυτές τις συζητήσεις και αντιπαραθέσεις αποκόμισα θετικά στοιχεία και εντάθηκε ο προβληματισμός μου.

Θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν στην υλοποίηση αυτής της έρευνας : τον αδελφό μου Δημήτρη Παπανικολάου για την βοήθεια του στην φιλολογική διόρθωση των κειμένων καθώς και την σύντροφο μου Ανδρομάχη Ζούκα για την αμέριστη υποστήριξη της, υλική και ηθική. Επίσης τον καθηγητή, επόπτη και καθοδηγητή μου στην έρευνα αυτή Γιάννη Σταύρου. Αλλά πιο πολύ απ' όλους θέλω να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που μου έμαθε να προσπαθώ σε ολόκληρη τη ζωή μου να είμαι πάνω απ' όλα άνθρωπος και να παλεύω για να σταματήσει να υπάρχει στην κοινωνία η κοινωνική – ταξική αδικία.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαίδευση σε όλες τις κοινωνίες και σε όλα τα καθεστώτα έχει πρωτεύοντα ρόλο, μιας και μέσω αυτής διαπλάθονται τα χαρακτηριστικά της νέας γενιάς, της νεολαίας. Γι' αυτό το λόγο εξάλλου και η εκπαίδευση είναι καθαρά πολιτικό θέμα, αφού αντανακλά τις προσδοκίες και επιδιώξεις της πολιτείας.

Είναι γνωστό ότι η μουσική παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών. Γι' αυτό χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται για την προώθηση ιδεωδών και αντιλήψεων από την εκάστοτε κυρίαρχη τάξη. Αυτό που διαφοροποιεί την μουσική είναι ότι εκτός από μάθημα αποτελεί και μορφή τελεστικής τέχνης. Αυτό λοιπόν της δίνει τη δυνατότητα, να μπορεί να επηρεάσει και να διαμορφώσει αντιλήψεις, με έναν έμμεσο και διαφορετικό, σε σχέση με τα άλλα μαθήματα, τρόπο.

Όπως αναφέρεται και στην διδακτορική διατριβή του κ. Σταύρου Ι., «...το ζήτημα της θέσης της μουσικής και της παραδοσιακής μουσικής στην εκπαίδευση δεν είναι ζήτημα μόνο εκπαιδευτικό. Η καλύτερα – όπως όλα τα εκπαιδευτικά ζητήματα – είναι κατ' εξοχήν πολιτικό γιατί από την μία πλευρά αντανακλά τη θέση της παραδοσιακής μουσικής στην κοινωνία και από την άλλη την άποψη της επίσημης πολιτείας, τους άξονες, τις θέσεις της, τις επιλογές και προτεραιότητες της.».¹

Άλλωστε η μουσική ανέκαθεν αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι στις ζωές των ανθρώπων και ειδικότερα των Ελλήνων, μιας και τους συνόδευε σε οποιαδήποτε έκφραση της ζωής τους. Γι' αυτό το λόγο μπορούμε να διαπιστώσουμε εξάλλου ότι η μουσική έπαιζε και παίζει καθοριστικό ρόλο.

Μπορεί να διαπιστωθεί εύκολα ότι το μάθημα της μουσικής χρησιμοποιήθηκε, από την συγκρότηση ακόμη του ελληνικού κράτους, για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς της πολιτείας. Όπως αναφέρει και ο Σταύρου, «...Κατά την διάρκεια των πρώτων δεκαετιών του, σκοπός της εκπαίδευσης ήταν η ηθική διάπλαση του χαρακτήρα των παιδιών... Το περιεχόμενο της «φωνητικής μουσικής» -το περιεχόμενο, δηλαδή,

¹ Σταύρου, Ι. (2004). Η παραδοσιακή μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ιστορική ανασκόπηση – σημερινή πραγματικότητα (διδακτορική διατριβή). Κέρκυρα : Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Μουσικών Σπουδών.

των τραγουδιών- επηρεάστηκε καταλυτικά και ακολούθησε τους γενικούς σκοπούς της εκπαίδευσης... Με την πάροδο των χρόνων εμφανιζόταν δειλά δειλά το εθνικό στοιχείο της αγωγής, χωρίς όμως να παραμερίζεται η ηθικοθρησκευτική αγωγή. Στο πλαίσιο αυτό λειτούργησε και η διδασκαλία της «εθνικής μουσικής», η οποία θεωρήθηκε ότι «αναπτέροι το φρόνημα, εξευγενίζει την καρδίαν και εξεγείρει την προς την πατρίδα αγάπην»... Ήταν η περίοδος (1879) όπου εμφανίστηκε επίσημα η πρόθεση της πολιτείας να αξιοποιήσει την μουσική για την καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος των μαθητών...».²

Αυτό που παρατηρείται είναι πως όταν αλλάζουν οι σκοποί της πολιτείας στην εκπαίδευση, αλλάζει συγχρόνως και το περιεχόμενο του μαθήματος της μουσικής ακολουθώντας την ίδια κατεύθυνση που θέτει η πολιτεία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ως σκοπός της μουσικής οριζόταν η ανάπτυξη του καλαισθητικού και μουσικού ενδιαφέροντος των παιδιών καθώς και «...των ευγενών πατριωτικών, ηθικών και θρησκευτικών συναισθημάτων αυτών, έτι δε του συναισθήματος της φύσεως... Με βάση αυτή τη θέση τα τραγούδια είχαν περιεχόμενο αντίστοιχα πατριωτικό, ηθικό, θρησκευτικό, φυσιολατρικό...».³

Η περίοδος που επιλέχθηκε προς μελέτη είναι το διάστημα μεταξύ 1936 - 1941, δηλαδή η περίοδος «κυβέρνησης» Μεταξά. Η συγκεκριμένη περίοδος καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην ιστορία της νεότερης Ελλάδας. Προτού ακόμα η χώρα ξεπεράσει τα πλήγματα που της είχαν επιφέρει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, οι Βαλκανικοί Πόλεμοι καθώς και η οικονομική κρίση που επικρατούσε σε όλη σχεδόν την Ευρώπη, «επιβλήθηκε δικτατορία». Φυσικά, για να φτάσει η χώρα σε αυτό το σημείο, προϋπήρξαν πολιτικές εξελίξεις, που δημιούργησαν αυτό το πρόσφορο έδαφος.

Η περίοδος που θα αναλύσουμε, εκτός του ότι είναι πολυτάραχη και «στιγμάτισε» γενεές Ελλήνων, έχει ακόμη μία πολύ σημαντική ιδιομορφία. Την ίδρυση της Ε.Ο.Ν. (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας), η οποία αριθμούσε στις γραμμές της, για κάποιο χρονικό διάστημα, σημαντικό, αν όχι τον κυριότερο, όγκο της ελληνικής νεολαίας.

² Ι. Σταύρου, «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 23

³ Ι. Σταύρου, «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 77

Η Ε.Ο.Ν., είχε συγκεκριμένη δράση σαν οργάνωση. Διαπαιδαγωγούσε την νεολαία με τα ιδανικά του καθεστώτος και αυτό το πετύχαινε με διάφορους τρόπους και μεθόδους. Μία μορφή διαπαιδαγώγησης ήταν και τα τραγούδια, τα οποία κατείχαν σημαντική θέση στην «προπαγάνδα» της Ε.Ο.Ν. μιας και σε οποιαδήποτε δραστηριότητα, πολιτική, κοινωνική, εθνική ακόμα και ψυχαγωγική, ακουγόντουσαν από τα μέλη της. Θα μπορούσαμε να πούμε πως η μουσική συνόδευε οποιαδήποτε κοινωνική δραστηριότητα της χώρας. Σημαντικό μέσο για την υλοποίηση αυτής της έρευνας θα αποτελέσει το βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας».⁴ Το συγκεκριμένο βιβλίο αποτελεί ένα από τα πολλά συγγράμματα που εξέδωσε η Ε.Ο.Ν. κατά την διάρκεια του μεταξικού καθεστώτος και χωρίζεται, όπως φαίνεται από το ίδιο το βιβλίο, σε πέντε κατηγορίες τραγουδιών. Αυτό που το καθιστά σπουδαίας σημασίας είναι ότι η συντριπτική πλειοψηφία της νεολαίας, αν όχι όλη η ελληνική νεολαία, είχε άμεση επαφή με αυτό αφού η οργάνωση της νεολαίας στις γραμμές της Ε.Ο.Ν. ήταν στην ουσία «υποχρεωτική».

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να αναδείξει το πώς μπορεί η μουσική ως τέχνη να προπαγανδίζει τα ιδανικά ενός καθεστώτος και πως μπορεί να συμβάλλει συγχρόνως στο να επιτευχθούν οι σκοποί και οι επιδιώξεις του, έχοντας ως παραδειγματική περίπτωση το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Για το σκοπό αυτό αξιοποιήθηκαν τα «Τραγούδια της νεολαίας», το περιοδικό «Νεολαία», καθώς και ιστορικά βιβλία που αναφέρονται στην εποχή που μελετάμε.

Η διάρθρωση της εργασίας έχει ως εξής. Στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει μία σύντομη ιστορική ανασκόπηση για το πως έφτασε η χώρα στην «κυβέρνηση» Μεταξά. Ποια ήταν τα βασικά της χαρακτηριστικά και τι ήθελε να πρεσβεύσει, καθώς και το τι σκοπούς και επιδιώξεις είχε.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε το πως η εκπαίδευση διαμορφώθηκε μέσα σε αυτά τα πλαίσια και ποιος ήταν ο ρόλος της. Συγχρόνως θα εξετάσουμε και πως γινόταν η εκπαίδευση των μελών της Ε.Ο.Ν., τι περιείχε και με ποιους τρόπους προσπαθούσε να διαπαιδαγωγήσει την ελληνική νεολαία με τα ιδανικά του μεταξικού «καθεστώτος».

⁴Τραγούδια της Νεολαίας τ. Α', Αθήνα 1940, εκδ. ΕΟΝ

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει μουσικολογική και στιχουργική ανάλυση των συγκεκριμένων τραγουδιών της Ε.Ο.Ν. για να αναδείξουμε τον ρόλο της μουσικής.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας θα αναφερθούν τα συμπεράσματα της έρευνας, όπως συνηθίζεται.

1. Το καθεστώς Μεταξά στην εξουσία. Βασικά χαρακτηριστικά του.

1.1 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση

Ήδη από το 1930 περίπου είχε προετοιμαστεί το έδαφος για την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά, καθώς υπήρχαν συγκεκριμένα γεγονότα που συνέβαιναν στον πολιτικό και παραστρατιωτικό χώρο, τόσο στην ελληνική κοινωνία όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Ας δούμε όμως όσο πιο συνοπτικά γίνεται τα γεγονότα που σηματοδότησαν αυτή την περίοδο.

Το Σεπτέμβριο του 1932 πραγματοποιήθηκαν εκλογές χωρίς όμως να σχηματιστεί αυτοδύναμη κυβέρνηση. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να κυβερνήσει για δύο μήνες ο Τσαλδάρης, να ακολουθήσει νέο κυβερνητικό σχήμα με πρωθυπουργό τον Βενιζέλο, που με την σειρά του οδήγησε την χώρα σε εκλογές.

Τον Μάρτιο του 1933, πραγματοποιήθηκαν πάλι εκλογές και υπήρχαν στην ουσία δύο συνασπισμοί κομμάτων. Ο πρώτος ήταν ο Εθνικός Συνασπισμός (Φιλελεύθεροι), που είχε φιλελεύθερο προσανατολισμό και ο δεύτερος ήταν η Ηνωμένη Αντιπολίτευσις (Συντηρητικοί), που είχε συντηρητικό προσανατολισμό. Και σε αυτές τις εκλογές δεν υπήρξε αυτοδυναμία, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί η χώρα στην δικτατορία του Πλαστήρα.

Συνέχεια είχε το κίνημα του '35, το οποίο «...οργανώθηκε στην ουσία για να προστατεύσει τα συμφέροντα των στελεχών της δημοκρατικής παράταξης και των βενιζελικών στον στρατό και την πολιτική.»⁵. Με την καταστολή του κινήματος, έγινε μαζική εκκαθάριση στον στρατό από τους δημοκρατικούς ή απλώς βενιζελικούς αξιωματικούς και άρχισε στην ουσία η αντίστροφη μέτρηση για να φτάσει η χώρα στην δικτατορία του Μεταξά.

Τον Ιούνιο του 1935 πραγματοποιήθηκαν ξανά εκλογές χωρίς την συμμετοχή των βενιζελογενών κομμάτων. Στην ουσία υπήρχε διαπάλη ανάμεσα στον Κυβερνητικό Συνασπισμό (Τσαλδάρης - Κονδύλης), ο οποίος κέρδισε και τις εκλογές με 65,04% και 287 έδρες και το κόμμα του Μεταξά, που ήρθε δεύτερο με 14,80% και 7 έδρες.

⁵ «Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αι., 1922-1940, ο μεσοπόλεμος», Αθήνα, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 110

Στις 18 Σεπτέμβρη του 1935 προκηρύχθηκε δημοψήφισμα για τις 3 Νοέμβρη, όπου «...το άρθρο 10 καθόριζε ότι η εγκαθίδρυση της «βασιλευόμενης δημοκρατίας» θα γινόταν αν ψήφιζαν υπέρ της μεταβολής «το ήμισυ πλέον ενός των ψηφισάντων». Απλή πλειοψηφία δηλαδή και όχι αυξημένη...»⁶, όπως θα άρμοζε σε ένα τέτοιο θέμα, γιατί υπήρχε φόβος ότι ο λαός δεν θα ψήφιζε υπέρ. Αυτό εξάλλου το αποδεικνύουν και τα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν μέχρι να διενεργηθεί το δημοψήφισμα. Στις 29 Σεπτέμβρη πραγματοποιήθηκε μεγάλη συγκέντρωση των δημοκρατικών και ενώ ο κόσμος ζητωκραύγαζε υπέρ της δημοκρατίας, αστυνομία, στρατός, μαζί με παρακρατικούς επιτέθηκαν κατά του άοπλου λαού. Στις 5 Οκτώβρη παρακρατικοί έσπασαν τα γραφεία του Αγροτοεργατικού κόμματος.

Το μεσημέρι της 10ης Οκτωβρίου εκδόθηκε κυβερνητική απόφαση, σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση διαλύθηκε. Στην ουσία έγινε πραξικόπημα από τον Κονδύλη, ο οποίος κήρυξε στρατιωτικό νόμο που επανέφερε την βασιλεία.

Στις 3 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα, το οποίο επικύρωσε την καθεστωτική αλλαγή με το πρωτοφανές ποσοστό για τα δεδομένα του 97,80%. «...Οι συνθήκες του δημοψηφίσματος, κάτω από στρατιωτικό νόμο, και το αποτέλεσμα, μας επιτρέπουν να αμφισβητήσουμε την εγκυρότητα του...».⁷

Στις 25 Νοεμβρίου έφτασε στην Αθήνα ο βασιλιάς και στις 30 του ίδιου μηνός ανέθεσε στον Δεμερτζή τον σχηματισμό κυβέρνησης, ο οποίος με την σειρά του προκήρυξε εκλογές για τις 26 Ιανουαρίου, που διεξήχθησαν με αναλογικό σύστημα και έφεραν πρώτο κόμμα τους Φιλελευθέρους, χωρίς όμως να έχουν απόλυτη πλειοψηφία.

Αμέσως μετά τις εκλογές, ο αρχηγός του «Κόμματος των Φιλελευθέρων», Σοφούλης, άρχισε επαφές με το «Λαϊκό Κόμμα» (Παναγής Τσαλδάρης), για το σχηματισμό κυβέρνησης. Η συνεργασία ναυάγησε, εξαιτίας της άρνησης του «Λαϊκού Κόμματος» να επανέλθουν στο στράτευμα οι απότακτοι αξιωματικοί του στρατιωτικού κινήματος της 1^{ης} Μαρτίου 1935, καθώς και των πιέσεων που δεχόταν ο Π. Τσαλδάρης, από το «Στρατιωτικό Σύνδεσμο», να μην προχωρήσει σε κυβέρνηση συνεργασίας με τους «Φιλελεύθερους».

⁶ Σπ. Λιναρδάτος, «Πως εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο, σ. 107

⁷ Δημήτριος Α. Δρογίδης, «Σύγχρονη Ελληνική ιστορία 1453 – 1997», Θεσσαλονίκη 1997, εκδ. επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών, University studio press, σ. 481.

Μέσα στο κλίμα που είχε δημιουργηθεί, ο Ι. Μεταξάς, σε συνεργασία με τα Ανάκτορα καθώς και με πολιτικούς (των «Λαϊκών» και των «Φιλελευθέρων»), προετοίμαζαν την επιβολή δικτατορίας. Οι διάφορες προτάσεις που γίνονταν για το σχηματισμό κυβέρνησης και γενικά οι διεργασίες, έστρωναν το έδαφος. Οι μέρες περνούσαν και στην εξουσία συνέχιζε να βρίσκεται η υπηρεσιακή κυβέρνηση Δεμερτζή. Τελικά, η εντολή σχηματισμού κυβέρνησης ανατέθηκε από τον Γεώργιο τον Β' στον Δεμερτζή, που στις 14 Μαρτίου σχημάτισε τη δεύτερη κυβέρνησή του.

Την Άνοιξη του 1936 πέθανε ο Ελ. Βενιζέλος με αποτέλεσμα να αποφασιστεί να εμφανιστεί η κυβέρνηση στην Βουλή στις 20 του Απρίλη. Στο μεταξύ, την 13^η Απριλίου πέθανε ξαφνικά και ο πρωθυπουργός Δεμερτζής και ο βασιλιάς όρκισε το ίδιο απόγευμα πρωθυπουργό τον Ι. Μεταξά, δίχως να πάρει τη γνώμη της βουλής, η κυβέρνηση του οποίου πήρε άμεσα ψήφο εμπιστοσύνης και πεντάμηνη εξουσιοδότηση από την βουλή.

Το επόμενο διάστημα δημιουργήθηκαν έντονα και αιματηρά γεγονότα στην χώρα. Στις αρχές του Μαΐου δολοφονήθηκαν εργάτες στην Θεσσαλονίκη και αμέσως μετά προκηρύχτηκε πανελλαδική απεργία. Στις αρχές του επόμενου μήνα συγκρούσεις εργατών και αστυνομίας στον Βόλο με την δολοφονία ενός απεργού. Στα τέλη του Ιούλη υπήρξαν πάλι αιματηρές συμπλοκές εργατών με την αστυνομία στις Σέρρες.

Ενώ λάμβαναν χώρα όλα αυτά τα γεγονότα και η χώρα βρισκόταν σε αναβρασμό, ο πολιτικός κόσμος άρχισε να αντιλαμβάνεται ότι ο Μεταξάς είχε άλλα σχέδια. Η επιβολή της δικτατορίας είχε αποφασιστεί να πραγματοποιηθεί, προτού εκπνεύσει η πεντάμηνη προθεσμία που είχε δοθεί στον Μεταξά, όπως και συνέβη το βράδυ της 4^{ης} Αυγούστου. «...Η Ελλάδα είχε μπει σε νέα περίοδο μαρτυρίων, αφόρητης τυραννίας, χαφιεδισμού, εντατικής εκμετάλλευσης και πολιτικού εξανδραποδισμού του λαού της. Στην εφιαλτική περίοδο της 4ης Αυγούστου.»⁸

⁸ Σπ. Λιναρδάτος, «Πως εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο σ. 243

1.2 Τα χαρακτηριστικά και η ιδεολογία του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου.

Όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, η εγκαθίδρυση του μεταξικού καθεστώτος έγινε προοδευτικά και ήταν απόρροια των πολιτικών γεγονότων που διαδραματιζόντουσαν όλο το προηγούμενο διάστημα στην Ελλάδα. Οι ονομασίες που του δόθηκαν κατά καιρούς ήταν διάφορες, όπως «δικτατορία», «φασισμός», «μοναρχοφασισμός». Το βέβαιο είναι, όπως και να το χαρακτηρίσει κάποιος, ότι πρόκειται για ένα καθεστώς που βασιζότανε στην πολιτική καταστολή κυρίως μέσα από αστυνομικούς μηχανισμούς.

«...Η δικτατορία είχε παρουσιαστεί σαν άρνηση. Άρνηση του κομμουνισμού και του κοινοβουλευτισμού, όπως εξάλλου είχαν παρουσιαστεί και όλα τα φασιστικά καθεστώτα στην Ευρώπη...»⁹. Ένα καθεστώς όμως το οποίο διακήρυττε ότι θα μείνει «αιώνια» εκτός από την άρνηση έπρεπε να βρει και να διακηρύξει την ιδεολογική και πολιτική του ταυτότητα που θα δικαιολογούσε το «αιώνιο» του καθεστώτος.

Το πρώτο διάστημα ο Μεταξάς μιλούσε γενικά για «εθνικά ιδεώδη» και ελληνικές παραδόσεις», χωρίς όμως να μπορέσει να συγκινήσει τον λαό και κυρίως την ελληνική νεολαία. Το μεταξικό καθεστώς δήλωνε ότι οι δύο προηγούμενοι πολιτισμοί δεν ήταν τέλειοι κι αυτό γιατί ο πρώτος ελληνικός πολιτισμός, ο αρχαίος, δημιούργησε πολλά έργα τέχνης αλλά υστερούσε σε θρησκευτικό συναίσθημα, ενώ ο δεύτερος ελληνικός πολιτισμός, ο βυζαντινός βρισκόταν στην αντίθετη κατεύθυνση. Χαρακτηριζόταν δηλαδή από θρησκευτικό συναίσθημα, αλλά δεν δημιούργησε σημαντικά έργα τέχνης.

Έτσι λοιπόν αποφάσισε να διακηρύξει την δημιουργία του Γ' Ελληνικού Πολιτισμού, ο οποίος είχε σαν πρότυπο την στρατοκρατία που επικρατούσε στην αρχαία Σπάρτη, τον επεκτατισμό που είχε η Μακεδονία του Φιλίππου καθώς και την θρησκευτικότητα που είχε το Βυζάντιο.¹⁰ Ο Γ' Ελληνικός Πολιτισμός, όπως διακήρυττε το καθεστώς, θα είναι τέλειος, αφού θα συνδυάζει τους δύο προηγούμενους και συγχρόνως θα είναι «ηθικός» πολιτισμός, προβάλλοντας στην ουσία και την λογική της Μεγάλης Ιδέας, όχι όμως με την επεκτατική της μορφή αλλά με την πνευματική της.

⁹ Σπ. Λιναρδάτος, «4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο, σ. 86

¹⁰ Ι Μεταξάς, «Λόγοι και σκέψεις, 1936-1941», τόμος πρώτος, 1936-1938, σελ. 126-127.

Η μεταξική δικτατορία, η οποία εμφανίστηκε ως εγγυήτρια της εθνικής ενότητας, στηρίχθηκε στις παραδοσιακές αξίες. Στην πατρίδα, που για το καθεστώς ταυτιζόταν με τον λαό, το έθνος, το κράτος και την γλώσσα. Στην θρησκεία, συνδέοντας άρρηκτα τον πατριωτισμό και την αξία της οικογένειας με την θρησκευτική πίστη και ευλάβεια. Γι' αυτό το λόγο εξάλλου στους περισσότερους λόγους του ο Μεταξάς τόνιζε ότι «...δεν μπορεί να υπάρξει θρησκευτικό και πατριωτικό συναίσθημα εάν δεν υπάρξει οικογενειακό. Ένας άντρας, ανίκανος να δεθεί με τους γονείς του, τα αδέρφια του, την γυναίκα του και τα παιδιά του, είναι αδύνατον να συλλάβει την έννοια της αφοσίωσης στα εκατομμύρια των ανθρώπων που ανήκουν στην ίδια θρησκεία και στο ίδιο έθνος...».¹¹ Εκτός όμως από το τρίπτυχο Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια, το καθεστώς προέβαλλε και άλλα χαρακτηριστικά όπως, εργασία, τάξη πειθαρχία και ασφάλεια, προσδιορίζοντας την ελληνική ταυτότητα με αυτό τον τρόπο ενός λαού εργατικού, τίμιου και χριστιανικού.

Οι σκοποί του καθεστώτος, όπως τους αναφέρει χαρακτηριστικά ο ίδιος ο Μεταξάς, και παραθέτονται σε λεύκωμα της εποχής για το έργο της κυβέρνησης είναι οι εξής : «...Πρώτος σκοπός η ασφάλεια του κράτους από παντός εξωτερικού κινδύνου, με δύο κατευθύνσεις κυρίως: την μία πολεμική και την άλλη διπλωματική... Δεύτερος σκοπός ήτο η αναστήλωση του εθνικού φρονήματος... Τρίτος σκοπός υπήρξεν η κοινωνική μεταρρύθμισις... Ο τέταρτος σκοπός μας ήτο η έντασις της πάσης φύσεως εθνικής παραγωγής, υλικής και πνευματικής... Ο πέμπτος σκοπός μας ήτο η μέριμνα διά την δημοσιονομίαν... Ο έκτος σκοπός ήτο η οργάνωσις της Νεολαίας...».¹²

Η ιδεολογία της 4ης Αυγούστου έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας ακροδεξιάς ιδεολογίας : «...την άρνηση του ατομικιστικού φιλελευθερισμού...την αντίθεση στην καθολική ψηφοφορία...την καταγγελία του κοινοβουλευτικού κράτους ως ασύμβατου προς το εθνικό κράτος, το οποίο είναι το κράτος όλων των πολιτών και θέτει το γενικό συμφέρον υπεράνω των ατομικών συμφερόντων...»¹³. Παράλληλα με τα χαρακτηριστικά μια ακροδεξιάς ιδεολογίας, συγκέντρωνε όλα εκείνα τα στοιχεία που

¹¹ Ελ. Μαχαίρα, «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου - Φωτογραφές», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ. 68

¹² Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «4^η Αυγούστου 1938 – 1939», Αθήνα 1939, εκδ. 4^{ης} Αυγούστου, σ. 4

¹³ Δ. Παπαδημητρίου, «Το ακροδεξιό κίνημα στην Ελλάδα, 1936 – 1949, Καταβολές, συνέχειες και ασυνέχειες», άρθρο από το βιβλίο του Χ. Φλάϊσερ «Η Ελλάδα '36 – '49, από την δικτατορία στον εμφύλιο, τομές και συνέχειες», εκδ. Καστανιώτη, σ. 142

χαρακτήριζαν τα άλλα φασιστικά καθεστώτα που υπήρχαν εκείνη την περίοδο στην υπόλοιπη Ευρώπη, τόσο στην θεωρία όσο και στις μεθόδους της.¹⁴ Στήριγμα της ήταν οι μεγαλοπλουτοκρατικοί κύκλοι της χώρας, οι ξένοι αντιδραστικού κύκλοι όπως η κυβέρνηση της Αγγλίας, οι Έλληνες στρατοκράτες καθώς και ο βασιλιάς Γεώργιος. Οι αρχηγοί της μεταξικής δικτατορίας χρησιμοποιούσαν τα ίδια χιτλερικά συνθήματα εναντίον του κοινοβουλευτισμού, των κομμάτων και του κομμουνισμού. Κατέλυσε δημοκρατικές ελευθερίες, ξεκινώντας από τις συνδικαλιστικές, χρησιμοποιώντας στυγνή βία για να μπορέσει να σταθεί στην εξουσία. Ο Μεταξάς, όπως είχαν κάνει και οι άλλοι δικτάτορες θέλησε να δημιουργήσει την δική του φάλαγγα, την Ε.Ο.Ν. (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας) που μαζί με την ΓΣΕΕ θα την χρησιμοποιούσε ως κομματική του βάση.

Παρ' όλα αυτά το καθεστώς Μεταξά δεν χρησιμοποίησε ποτέ ορολογίες, όπως «φασιστικός» και αυτό γιατί υπήρχε απέχθεια του ελληνικού λαού τόσο απέναντι στην χιτλερική Γερμανία όσο και στην φασιστική Ιταλία. Γι' αυτό το λόγο προσπαθούσε να πείσει τον λαό ότι είναι ένα ιδιόμορφο καθεστώς που πηγάζει μέσα από τις ιδιομορφίες και τις ανάγκες που έχει η ίδια η χώρα.

1.3. Βασικά χαρακτηριστικά του μεταξικού καθεστώτος μέσα από την θεματολογία της προπαγάνδας

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως το βασικό τρίπτυχο του μεταξικού καθεστώτος ήταν Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια. Δεν θα μπορούσαμε όμως να αναφερθούμε μόνο σε αυτά τα τρία, αφού μιλάμε για την προπαγάνδα και πως μέσα από αυτήν επιχειρήθηκε να γαλουχηθεί και να εμπνευστεί η ελληνική νεολαία με αυτά τα ιδανικά. Υπήρχαν πολλά ακόμη στοιχεία που προέβαλλε συνεχώς το καθεστώς και άλλα που δεν έκρυβε τον έντονο θαυμασμό του.

Βασικό χαρακτηριστικό που διατρέχει την συγκεκριμένη ιδεολογία είναι ο στρατιωτικός χαρακτήρας που οραματιζόταν για το ελληνικό έθνος, για αυτό το λόγο κιόλας το καθεστώς θαύμαζε τον αρχαίο Σπαρτιατικό πολιτισμό. Ένα ακόμη στοιχείο

¹⁴ Σπ. Λιναρδάτος, «4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο, σ. 101

που συναντάται πολύ συχνά σε κείμενα του καθεστώτος είναι η ενοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και η μετατροπή των μελών της σε ισότιμα μέλη, που θα εργάζονταν για το συλλογικό καλό. Το συλλογικό καλό σαν έννοια δεν είναι αόριστη όμως. Η «κυβέρνηση» Μεταξά είχε προσδώσει σε αυτή συγκεκριμένη ερμηνεία, που δεν ήταν άλλη από τη δημιουργία του Γ' Ελληνικού πολιτισμού.

Το βασικότερο χαρακτηριστικό της ιδεολογίας της 4^{ης} Αυγούστου, μετά το έθνος, ήταν ο θαυμασμός στον μεγάλο Αρχηγό. Για τα μέλη της Ε.Ο.Ν. αναφερόταν ως «πατέρας» και τυπώνονταν ειδικές φωτογραφίες για να τονιστεί αυτή η πατρική σχέση. Για τους αγρότες, που αποτελούσαν τον κυριότερο όγκο του πληθυσμού μιας και η Ελλάδα είναι κατ' εξοχήν αγροτική χώρα, παρομοιαζόταν ως ο πρώτος αγρότης, ενώ αντίστοιχη εικόνα, προστάτη των εργαζομένων αυτή τη φορά, δημιουργήθηκε προκειμένου να απευθυνθεί στην εργατική τάξη. Οι αναφορές αυτές στο πρόσωπο του Μεταξά δινόντουσαν τόσο μέσα από τα κείμενα του καθεστώτος όσο και από φωτογραφίες τυπωνόντουσαν. Η εικόνα για τους αναλφάβητους κατείχε θέση κειμένου που στόχευε στο συναίσθημα και καλλιεργούσε συναισθήματα αλληλεγγύης προς τον εικονιζόμενο προστάτη τους. Γενικότερα η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου χρησιμοποιήσει τεχνικές για να δημιουργήσει τα ανάλογα συναισθήματα που επιθυμούσε την κάθε φορά.

1.4. Δημιουργία της Ε.Ο.Ν. Σκοποί και επιδιώξεις της.

Η Ε.Ο.Ν. (Εθνική Οργάνωση Νεολαίας) ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1936. Οι πρώτες ανεπίσημες εμφανίσεις της Νεολαίας έγιναν στην Πάτρα και τους Γαργαλιάνους, αλλά τα πρώτα επίσημα τμήματα της, παρουσιάστηκαν μπροστά στον Μεταξά, τον Οκτώβριο του '37 στο Αίγιο και τον Νοέμβριο του '37 στην Πάτρα.¹⁵

Ήδη από τον Ιανουάριο του 1935 ο Μεταξάς, είχε διατυπώσει την άποψη του για το ρόλο της ελληνικής νεολαίας στα πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας, αναθέτοντας της στην ουσία το ρόλο του αναγεννητή του

¹⁵ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρετε ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλίοραμα σ. 81

αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Στο τελευταίο άρθρο του Μεταξά προς τον Βενιζέλο, στις 23/01/35, έγραφε : «...Ιδού λοιπόν η ελληνική νεότης η σημερινή εστερημένη πλέον μεγάλου Εθνικού Ιδανικού. Που να στραφή; Διότι νεότης χωρίς Ιδανικόν δεν μπορεί να ζήσει... Αλλά τι Εθνικόν Ιδεώδες θα την εμπνεύσει αφού η Μεγάλη Ιδέα κατέπεσε μετά πατάγου; Εδώ είναι το σφάλμα. Δεν κατέπεσεν η Μεγάλη Ιδέα. Κατέπεσεν η προσπάθεια προς πραγματοποίησιν αυτής υπό εδαφικήν μορφήν. Κατέπεσεν η Ελληνοβυζαντινή αντίληψις αυτής, η αντίληψις της κυριαρχίας του Ελληνισμού, όπου ευρίσκεται και δρα... Αλλά τότε ποία θα είναι η ενότης ενός τοιούτου Ελληνισμού; Ο πολιτισμός του! Και πολιτισμόν δεν εννοούμεν τον μηχανικόν πολιτισμόν, αλλά τον βαθύτερον πολιτισμόν, όστις είναι η εκ των εγκάτων της φυλής μας εκδήλωσις της ζωτικότητος, της ιδιοφυΐας της και της ισχύος της... Αυτή λοιπόν δύναται και κατ' ανάγκην θα είναι η Μεγάλη Ιδέα μας, όχι με το Βυζαντινόν εδαφικόν περιεχόμενον, αλλά με το περιεχόμενον της αρχαίας, δηλαδή κατ' ουσίαν και πάλιν η επικράτησις της φυλής μας και εκτός των ορίων του ελληνικού κράτους, ιδιαίτερα δε εις την γειτονίαν αυτού...».¹⁶

Σκοποί και επιδιώξεις της Οργάνωσης σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο ήταν :
«...η επωφελής διάθεσις του ελευθέρου από της εργασίας ή των σπουδών χρόνου των νέων προς προαγωγήν της σωματικής και πνευματικής καταστάσεως αυτών, ανάπτυξιν του Εθνικού φρονήματος και της πίστεως προς την θρησκείαν, δημιουργία πνεύματος συνεργασίας και κοινωνικής αλληλεγγύης και έγκαιρον επαγγελματικών προσανατολισμόν εκάστου αναλόγως προς τας φυσικάς ιδιότητας αυτού...»¹⁷.

Από τις ημερομηνίες και μόνο μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι τον πρώτο χρόνο που ιδρύθηκε η Ε.Ο.Ν. υπήρχε στην ουσία μόνο στα χαρτιά, αφού δεν είχε «νομιμοποιηθεί» στα μυαλά τόσο της νεολαίας όσο και ολόκληρου του ελληνικού λαού. Τα μέλη της Ε.Ο.Ν. από το 1937 - 1940 ήταν ως εξής :¹⁸

¹⁶ Ι. Μεταξάς, «Η νέα ελληνική γεννέα δύναται ν' αναστηλώσει τα ιδεώδη που συνέτριπεν η θεομηνία του Βενιζέλου», άρθρο από το βιβλίο «Η ιστορία του Εθνικού διχασμού 1915 – 1935», Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Κυρομανός, σ. 525 - 527

¹⁷ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 81

¹⁸ Περ. Νεολαία, 03.08.1940, «Ε.Ο.Ν., η μεγάλη δημιουργία της 4^{ης} Αυγούστου», σ. 1396 - 1397

Πίνακας 1 : Τα μέλη της Ε.Ο.Ν. ανά χρόνο

Ημερομηνία	Μέλη
Νοέμβριος 1937	9.000
Ιανουάριος 1938	15.000
Ιανουάριος 1939	500.000
Ιανουάριος 1940	847.000
Αύγουστος 1940	1.200.000

Αυτοί οι αριθμοί ναι μεν είναι πραγματικοί, αλλά στην ουσία η Ε.Ο.Ν. δεν είχε την απήχηση που ήλπιζε η «κυβέρνηση» της 4^{ης} Αυγούστου στον ελληνικό λαό. Μπορεί το μεταξικό καθεστώς να ισχυριζόταν ότι δεν ήταν υποχρεωτική η εγγραφή της νεολαίας στις γραμμές της Ε.Ο.Ν., αλλά με την υπ' αριθμό 92606/137 του 1938 εγκύκλιο, το Υπουργείο Παιδείας μερίμνησε ώστε *«από του αρξαμένου σχολικού έτους άπαντες οι μαθηταί των σχολείων (...) αποτελέσουσι συντεταγμένα τμήματα της Εθνικής Οργανώσεως Νέων»*.¹⁹

Εκτός από την απόφαση του Υπουργείου Παιδείας, για να είναι σίγουρο το καθεστώς ότι το εγχείρημα του με την Ε.Ο.Ν. θα αποδώσει, κατήργησε τις οργανώσεις των προσκόπων, οι οποίοι εντάσσονται στην Ε.Ο.Ν., τη Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (ΧΑΝ) και τη Χριστιανική Ένωση Νέων (ΧΕΝ). Εκτός αυτού, τα περιουσιακά στοιχεία και των τριών προαναφερθέντων οργανώσεων που ήταν αξιόλογα, οι κτιριακές τους εγκαταστάσεις κλπ. γίνονται περιουσία της Ε.Ο.Ν.

Τις όποιες αντιδράσεις υπήρχαν, προσπάθησε να κάμψει το καθεστώς προσφέροντας προνόμια σε όσους ήταν μέλη της Ε.Ο.Ν. και επιβάλλοντας κυρώσεις αντίθετα σε αυτούς που δεν ήταν. Όσοι ήταν λοιπόν οργανωμένοι στις γραμμές της

¹⁹ ΓΑΚ, Αρχείο ΕΟΝ, φάκ. 16, α.ε. 361

Ε.Ο.Ν. είχαν εκπώσεις στις συγκοινωνίες, στους κινηματογράφους, ευκολίες στους διορισμούς κ.α., ενώ αντίθετα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών δεν υπήρχε δυνατότητα σίτισης στους φοιτητές που δεν ήταν οργανωμένοι στις γραμμές της.²⁰

Οι στόχοι που είχε η Ε.Ο.Ν. ήταν οι εξής: εξυγίανση της ηθικής, ενδυνάμωση της σκέψης και προετοιμασία στρατιωτών για την πατρίδα. Στην ουσία η Ε.Ο.Ν. ιδρύθηκε για να δώσει μακροπρόθεσμη προοπτική στο μεταξικό εγχείρημα και να διαπαιδαγωγήσει τη νεολαία με τα ιδεώδη που διέπνεαν το καθεστώς, μιας και η νεολαία θα αποτελούσε τον αυριανό λαό που θα μπορούσε να συνεχίσει το όραμα του μεταξικού καθεστώτος. Χαρακτηριστικός είναι ο λόγος του Μεταξά προς την Ε.Ο.Ν., στις 29 Δεκέμβρη του 1938 : «...όταν έκαμα την 4^η Αυγούστου μαζί με τον Βασιλέα μας, σκέφθηκα αμέσως, ποιοι θα ήσαν εκείνοι που θα έπαιρναν στα χέρια τους την λαμπάδα που ανάψαμε εμείς, για να την φέρουν εις το μέλλον και να την παραδίδη κάθε γενεά εις την επερχόμενη...»²¹.

Το καθεστώς λοιπόν, δεν αρκέστηκε στους ήδη υπάρχοντες εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, γιατί το κύριο και μεγαλύτερο κομμάτι της ελληνικής νεολαίας εγκατέλειπε το σχολείο στην ηλικία των 13 ετών, με αποτέλεσμα να μην βρίσκεται υπό τον κρατικό έλεγχο. Εκτός από αυτό, μία εξωσχολική οργάνωση θα μπορούσε και να λειτουργεί συμπληρωματικά του σχολείου και να ελεγχθεί απόλυτα, μιας και αποτελούσε δημιούργημα του ίδιου του καθεστώτος, σε αντίθεση με την κρατική εκπαίδευση που υπήρχαν επιμέρους αντιδράσεις.

Για να διαπαιδαγωγηθεί η νεολαία με τα ιδεώδη του καθεστώτος, μέσα από τις γραμμές της Ε.Ο.Ν., δημιουργήθηκε συγκεκριμένο πρόγραμμα εκπαίδευσης της Οργάνωσης, το οποίο ορίστηκε να πραγματοποιείται κάθε Τετάρτη και Κυριακή και τα μέλη της διδάσκονταν τρία βασικά αντικείμενα : α) ηθική και εθνική αγωγή, β) σωματική αγωγή και τεχνική εκπαίδευση και γ) εκπαίδευση στις ειδικότητες. Η διάκριση που υπήρχε στις κατηγορίες εκπαίδευσης ήταν τόσο ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες όσο και στο αν κάποιος ήταν βαθμοφόρος ή όχι.

Εκτός όμως από αυτή την μορφή διαπαιδαγώγησης, υπήρχε και ο περιοδικός τύπος της Ε.Ο.Ν. Τα έντυπα της Ε.Ο.Ν. ήταν κυρίως δύο : η *Νεολαία* και η

²⁰ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρετε ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 83

²¹ Ι. Μεταξάς, «Λόγοι και σκέψεις 1936-1941», τόμος πρώτος 1936-1938, σελ. 435.

Φαλαγγίτικη Επιθεώρησης. το πρώτο τεύχος της Νεολαίας κυκλοφόρησε στις 15 Οκτωβρίου του 1938. για να είναι λοιπόν σίγουρο το καθεστώς ότι όλοι οι μαθητές, ή τουλάχιστον η πλειοψηφία τους, θα αγόραζε το περιοδικό, καθόριζε έναν υπεύθυνο από τους καθηγητές, με αποτέλεσμα να εκτιναχθεί η κυκλοφορία του περιοδικού από τα 300 αντίτυπα που τυπώνονταν το 1938 σε 50.000 το 1939, φτάνοντας στο απόγειο του το 1940 με 70.000.²² Η *Φαλαγγίτικη Επιθεώρησης* είχε εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο. Ήταν στην ουσία περιοδικό θεωρητικής κατάρτισης των στελεχών της Ε.Ο.Ν. με σκοπό την εδραίωση και την μακροημέρευση της.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Ε.Ο.Ν. είχε σαν οργάνωση δίσημο χαρακτήρα. Δημιουργήθηκε από το μεταξικό καθεστώς για να διαπαιδαγωγούνται τα μέλη της με τα ιδανικά του αλλά και για να διαπαιδαγωγούν και αυτοί με την σειρά τους αργότερα. Ο διαχωρισμός αυτός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο έβλεπε το καθεστώς την Ε.Ο.Ν. Για την δικτατορία η Ε.Ο.Ν. είχε ταυτόχρονα έναν ενεργητικό και έναν παθητικό ρόλο ως μηχανισμός προπαγάνδας. Τα μέλη της ήταν δέκτες προπαγάνδας για να γίνουν αργότερα τα ίδια οι πομποί.

²² Περ. «Νεολαία», 29.04.1939, «Ο ναός της Ελληνικής ιδέας», σ. 943 και Περ. «Νεολαία», 03.08.1940. «Ε.Ο.Ν. Η μεγάλη δημιουργία της 4^{ης} Αυγούστου», σ. 1397

2. 4^η Αυγούστου, Ε.Ο.Ν. και εκπαίδευση

2.1. Η πολιτική της κυβέρνησης Μεταξά στην εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση σε όλες τις κοινωνίες και σε όλα τα καθεστώτα έχει πρωτεύοντα ρόλο, μιας και μέσω αυτής διαπλάθονται τα χαρακτηριστικά της νέας γενιάς, της νεολαίας. Γι' αυτό το λόγο εξάλλου και η εκπαίδευση έχει έντονο πολιτικό χαρακτήρα, αφού αντανακλά το τι προσδοκίες και επιδιώξεις έχει η πολιτεία. Οι λόγοι που κάνουν την εκπαίδευση να αποκτά πολιτικό χαρακτήρα είναι ότι διαμορφώνει την προσωπικότητα του παιδιού, μεταβιβάζει πολιτικές ιδέες, μεταδίδει τα «επιθυμητά» κοινωνικά πρότυπα και έχοντας ως φορέα το σχολείο παρέχει εκπαίδευση με πολιτικό περιεχόμενο.

Η εκπαίδευση αποτελεί ιστορικά έναν από τους σημαντικότερους σταθμούς μιας κοινωνίας. Ο πρωταγωνιστικός αυτός ρόλος της είναι και ο λόγος, που συχνά γίνεται στόχος των εκάστοτε καθεστώτων, ώστε τα τελευταία να μπορέσουν με την χειραγώγηση της να εδραιώσουν την ιδεολογία τους και να κατευθύνουν τα πλήθη. Οι προσδοκίες, οι πόθοι αλλά και οι επιδιώξεις κάθε κυβέρνησης, κάθε χώρας και κάθε καθεστώτος αποτυπώνονται έκδηλα στο εκπαιδευτικό σύστημα και στη ποιότητα της εκπαίδευσης που κάθε φορά προάγεται.

Τα βασικά χαρακτηριστικά που ήθελε να προσδώσει, και ενίοτε να ενισχύσει, στην εκπαίδευση το μεταξικό καθεστώς ήταν τα εξής : *«...εθνικιστική διδασκαλία, προγονολατρία, έντονη κρατική παρέμβαση στην εκπαιδευτική διαδικασία, πιεστικός έλεγχος του εκπαιδευτικού, επέμβαση στη γενικότερη προσωπικότητα του μαθητή πέρα από την απλή προσπάθεια εκμάθησης και μόρφωσης του...»*²³. Σε όλη αυτή την προσπάθεια του καθεστώτος να μεταλλάξει την ήδη επικρατούσα κατάσταση στον χώρο της παιδείας, πραγματοποιούνται δύο κινήσεις που επιβεβαιώνουν ακριβώς το προηγούμενο συμπέρασμα. Η πρώτη είναι η ανάληψη της θέσης του Υπουργού Παιδείας από τον ίδιο τον Μεταξά και η δεύτερη είναι η μετονομασία του υπουργείου από «Θρησκευμάτων και Παιδείας» σε «Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας».

Η εκπαίδευση κατά την περίοδο του μεταξικού καθεστώτος *«...εμπνέεται από τας εθνικάς παραδόσεις και τα εθνικά ιδανικά και κατευθύνεται από των αρχών, ως τας εχάραξεν ο Εθνικός Κυβερνήτης μας. Εις τα σχολεία της Δημοτικής και Μέσης*

²³ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 132

*Εκπαιδεύσεως, ο νέος Έλλην διδάσκεται καταλλήλως, ώστε να αποκτήσει πλήρη συνείδησιν των υποχρεώσεων του προς εαυτόν, την οικογένειαν του, την κοινωνίαν, την Θρησκείαν και την Πατρίδα. Μαθαίνει ότι αποτελεί μέρος ενός πειθαρχούντος συνόλου, εργαζομένου διά την πραγματοποίησιν ωρισμένων σκοπών, εις τον οποίον οφείλει να συμβάλει. Διδασκόμενος την ιστορίαν της Πατρίδος του, αποκτά το συναίσθημα της δικαίας υπερηφανείας διά την καταγωγήν του, αλλά και των υποχρεώσεων, τας οποίας αύτη συνεπάγεται...».*²⁴

Για να ελεγχθεί φυσικά από το καθεστώς το ζήτημα της εκπαίδευσης έπρεπε να λυθεί πρωτίστως το θέμα με το περιεχόμενο της διδακτέας ύλης και του περιεχομένου των σχολικών βιβλίων. Γι' αυτό το λόγο ιδρύεται το 1937, ο Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων (ΟΕΣΒ), ο οποίος βρισκόταν υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας και του Ανωτάτου Συμβουλίου της Εκπαιδεύσεως (ΑΣΕ). Παρακάτω παρατίθεται απόσπασμα του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού στο οποίο ανακοινώνεται η αλλαγή των σχολικών βιβλίων: «...Εισήγαγεν (η κυβέρνηση) εις τα δημοτικά σχολεία τα νέα αναγνωστικά του Κράτους (...) ούτως ώστε ν' ανταποκρίνονται πλήρως, κατά τε το πνεύμα και το περιεχόμενον του Νέου Εθνικού Κράτους.(...)Ανάλογος φροντίς ελήφθη και διά τα διδακτικά βιβλία του Γυμνασίου...»²⁵. Εκτός από την εισαγωγή των νέων αναγνωστικών, μία από τις αποφάσεις άμεσης προτεραιότητας, που επάρθηκαν για την επίλυση των προβλημάτων της εκπαίδευσης, ήταν το δημόσιο κάψιμο των προοδευτικών βιβλίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του περιοδικού «Παιδεία», του καθηγητή Μίλτου Κουντουρά, το οποίο θα σταματήσει επί του πιεστηρίου.²⁶

Η προσπάθεια του καθεστώτος όμως να αντικαταστήσει όλα τα προηγούμενα βιβλία με νέα, δεν στάθηκε δυνατόν να πραγματοποιηθεί, μιας και ο ΟΕΣΒ δεν είχε την οικονομική και πρακτική ευχέρεια να αντικαταστήσει άμεσα το σύνολο των σχολικών βιβλίων. Γι' αυτό το λόγο επιλέχτηκε να ανατυπωθούν τα παλαιά βιβλία με προσθήκες και άλλες επεμβάσεις. Π.χ. στα αναγνωστικά του δημοτικού «...υπήρχαν προσθήκες εξωφύλλων που απεικόνιζαν ένστολα μέλη της Ε.Ο.Ν. και προσθήκες

²⁴ Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «Ο απολογισμός μιας διετίας 4 Αυγούστου 1936 – 1938», Αθήνα 1938, εκδ. 4^{ης} Αυγούστου, σ. 86.

²⁵ Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, (Δ/σις Λαϊκής Διαφωτίσεως), Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά, Έκδοσις 4^{ης} Αυγούστου αρ. 35, 1940, τόμος Γ' σ. 196.

²⁶ Χ. Αθανασιάδης, «Η υπόκωφος αντίστασις», Παιδεία και Κοινωνία, έκδοση της Κυριακάτικης Αυγής, τεύχος 7, Νοέμβρης 2005, σ 18 – 21.

κειμένων που είχαν τίτλους όπως «Ο Μικρός Φαλαγγίτης», «4^η Αυγούστου», «Ο Δωδεκάλογος των νέων της ΕΟΝ»²⁷.

Το περιεχόμενο των νέων σχολικών βιβλίων υπηρετούσε απόλυτα την λογική του καθεστώτος. Πιο συγκεκριμένα, στα νέα βιβλία υπήρχε συχνή και έντονη αναφορά στην χριστιανική εθνική πνοή καθώς και στις ένδοξες στιγμές του παρελθόντος. Συγχρόνως καλλιεργούνταν η πίστη και η αφοσίωση τόσο στο Νέο Εθνικό Κράτος όσο και στους Εθνικούς ηγέτες. Εκτός από τα προαναφερθέντα, δεν θα μπορούσε να απουσιάζει από τα σχολικά βιβλία και η εξύμνηση της Ε.Ο.Ν. καθώς ο τρόπος που θα έπρεπε να συμπεριφέρεται η νεολαία κυρίως μέσα από τις γραμμές της.

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, με τις αποφάσεις που έλαβε για την παιδεία της χώρας, την έστρεψε στο πιο άγονο παρελθόν της. Η εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας τόνιζε ότι «...Η κατά την τελευταίαν εικοσαετίαν κρατήσασα κατάστασις μοιραίως επηρέασε και την εκπαίδευσιν (...)προσεπάθησαν να υπονομεύσουν την θρησκείαν, την πατρίδα και την οικογένειαν (...) την αποσυνθετικήν αυτήν προσπάθειαν (ενεφάνισαν) ως «εκπαιδευτικήν μεταρρύθμισιν»...»²⁸.

Όπως φαίνεται, το καθεστώς θεωρούσε χρήσιμη την εκπαίδευση τόσο για προπαγανδιστικούς όσο και οικονομικούς σκοπούς, αφήνοντας στην ουσία σε δεύτερη μοίρα την διάσταση που αφορά τον μορφωτικό της χαρακτήρα και υποδηλώνεται ολοκάθαρα στο απόσπασμα που ακολουθεί, «...δεν έχει καμία σημασία τι επάγγελμα επιθυμεί να ακολουθήσει το άτομο: αυτό που έχει σημασία δεν είναι τίποτε άλλο από τις ανάγκες του έθνους...»²⁹.

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου είχε έντονο θαυμασμό προς τον αρχαίο πολιτισμό, όπως τονίστηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Δεν θα μπορούσε λοιπόν να μην ισχύει ακριβώς το ίδιο και στο ζήτημα της εκπαίδευσης. Όπως υποστηρίζει και ο Β. Τσίριμπας, Β' Διευθυντής της Δημοτικής Εκπαίδευσης στο Υπουργείο Θρησκευμάτων και Εθνικής Παιδείας, με το μεταξικό καθεστώς υπάρχει η προσπάθεια για την «εθνικοσοσιαλιστική» αγωγή των Ελλήνων, θεωρώντας την

²⁷ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 143

²⁸ Μ. Τζάνη, Τ. Παμουκτσόγλου, «Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα «Ταυτόν και αλλοτριομορφοδιαίτου», Θεσσαλονίκη 2002, εκδ. Ερωδιός, σ.

²⁹ Περ. Νεολαία, 09/12/1939, «Επαγγελματικός προσανατολισμός», σ. 293

καθαρά ελληνική, αναφερόμενος στους αρχαίους Σπαρτιάτες και Αθηναίους που ήταν πρωτοπόροι αυτής της αγωγής.³⁰ Όπως σημειώνει στην συνέχεια, η μοναδική διαφορά που υπάρχει στην άποψη αυτή είναι στο ζήτημα της παιδείας. «...Οι μεν αρχαίοι διαπαιδαγωγούσαν τους νέους στα σχολεία και η σχολική αγωγή εύρισκε τη συνέχεια της εκτός του σχολείου, οι δε μεταξικοί δημιούργησαν πρώτα έναν εξωσχολικό κοινωνικό πολιτικό φορέα, την Ε.Ο.Ν., με αποτέλεσμα η σχολική ζωή να αποτελεί συνέχεια της ζωής της Οργάνωσης...»³¹.

Η βασική κατεύθυνση του καθεστώτος ήταν η «παιδεία για λίγους».³² Γι' αυτό το λόγο το δημοτικό από εξατάξιο έγινε τετρατάξιο και το γυμνάσιο έγινε οκτατάξιο από εξατάξιο. Για να έχουν λιγοστές γνώσεις τα παιδιά των αγροτών και των εργατών, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του γυμνασίου και να εγκαταλείπουν το σχολείο. Όπως αναφέραμε εξάλλου και στο προηγούμενο κεφάλαιο, μόνο το 1/10 των μαθητών συνέχιζε στην μέση εκπαίδευση.

Οι αριθμοί εξάλλου δείχνουν το έργο που πραγματοποίησε η «κυβέρνηση» Μεταξά στην παιδεία. Το 1940 το ποσοστό αναλφαβητισμού στη χώρα μας έφτανε το 33%., 5.101 σχολεία ήταν μονοτάξια ενώ σε κάθε δάσκαλο αντιστοιχούσαν 64 μαθητές. Παρακάτω παρατίθεται σχετικός πίνακας που αναφέρει στο πρώτο πεδίο το ακαδημαϊκό έτος που αναφερόμαστε. Στο δεύτερο πεδίο βρίσκεται ο αριθμός των μαθητών που ενώ γράφτηκαν στα σχολεία δεν παρακολούθησαν καθόλου και στο τελευταίο πεδίο αναφέρονται τα ποσοστά του Υπουργείου Παιδείας που αφορούν τους αντίστοιχους προϋπολογισμούς.³³

³⁰ Ελ. Μαχαίρα, «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου – Φωτογραφές», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ. 93

³¹ Ελ. Μαχαίρα, «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου – Φωτογραφές», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ. 93

³² Σπ. Λιναρδάτος, «4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο, σ. 143

³³ Σπ. Λιναρδάτος, «4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο, σ. 146

Πίνακας 2 : Κρατικός προϋπολογισμός

ΕΤΟΣ	ΑΠΟΧΩΡΗΣΑΝΤΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ	ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
1935	75.886	7.75%
1936	82.988	6.49%
1937	88.000	5.89%
1938	91.000	

Όπως υποστήριζε το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου, «...οι διδάσκαλοι είναι οι απόστολοι προς τον λαόν της υπαίθρου της Εθνοσωτηρίου μεταβολής της 4^{ης} Αυγούστου...». ³⁴Η παιδεία λοιπόν, εκτός ότι έπρεπε να είναι αγαθό για λίγους, έπρεπε να είναι και ελεγχόμενη. Οποιαδήποτε επέμβαση όμως στον εκπαιδευτικό μηχανισμό, χωρίς τη συνεργασία του εκπαιδευτικού, θα ήταν άχρηστη. Γι' αυτό το λόγο υπήρχε συνεχής και ασφυκτική πίεση προς τους εκπαιδευτικούς τόσο μέσω των επιθεωρητών όσο και των θεσμικών οργάνων ελέγχου. «...Από τις θλιβερότερες πράξεις του δικτάτορα στην εκπαίδευση ήταν η κατάργηση, το 1937, της Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Αθηνών και η μετάθεση όσων καθηγητών της το επιθυμούσαν στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης... Ο λόγος κατάργησης της ήταν η άρνηση της σχολής να εκλέξει τον καθ' όλα άξιο επιστημονικά Μπάμπη Αλιβιζάτο ως καθηγητή της. Ο Μ. Αλιβιζάτος αποτελούσε το μάτι του δικτάτορα στη γεωργία, ήταν γενικός γραμματέας του Υπουργείου Γεωργίας και υποδιοικητής στην Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος...». ³⁵ Συγχρόνως το καθεστώς, για να εξαλείψει κάθε δυνατότητα αντίδρασης, διόρισε και μονιμοποίησε τα μέλη του ανώτερου εκπαιδευτικού θεσμού, που ονομαζόταν Ανώτατον Συμβούλιον της Εκπαιδεύσεως (ΑΣΕ). Σημειωτέον δε, ότι το

³⁴Τέσσερα χρόνια διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά, Έκδοσις 4^{ης} Αυγούστου, αρ. 35, υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, (Δ/σις Λαϊκής Διαφωτίσεως), τ. Β', σ. 325

³⁵ Κ. Κρίμπας, «Η Ανώτατη Παιδεία. Πολιτική Ιστορία 1922 – 1940», Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000, τόμος 7^{ος}, Αθήνα 2004, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ. 195 – 196.

συγκεκριμένο συμβούλιο είχε λόγο για τα πάντα, όπως βιβλία, διορισμούς, πειθαρχικές διώξεις κ.α. και μέχρι το 1936 ήταν αιρετό όργανο.

2.2 Ε.Ο.Ν. και εκπαίδευση

Η Ε.Ο.Ν. δημιουργήθηκε από το μεταξικό καθεστώς για να βρίσκεται η νεολαία υπό τον κρατικό έλεγχο, όπως προαναφέρθηκε. Η εθνικιστική αγωγή των νέων γινόταν κυρίως μέσα από τις γραμμές της Ε.Ο.Ν. και δευτερευόντως μέσα στα σχολικά πλαίσια. Η μέριμνα για την εθνική και ηθική αγωγή των νέων «...*Διά του Α. Ν. 1795/1939 είναι πλέον κατά τον Νόμον τούτον αποκλειστικόν έργον του Κράτους και επιδιώκεται διά της Εθνικής Παιδείας και της Εθν. Οργ. Νεολαίας... Ούτω δε από της απόψεως της αγωγής των Νέων θα υπάρξη ενιαίος ρυθμός με σαφώς προδιαγεγραμμένα μέσα διά την επίτευξιν του μεγάλου σκοπού, της δημιουργίας Νεολαίας παλλομένης από αισθήματα ευγενούς ανωτέρου πατριωτισμού...*».³⁶

Εξάλλου το καθεστώς είχε συγκεκριμένη και απόλυτη θέση, ότι οι δύο αυτοί θεσμοί, το σχολείο δηλαδή και η Ε.Ο.Ν., είναι αλληλοσυμπληρωματικοί. Αυτή η θεωρία της αλληλοσυμπλήρωσης βασιζόταν σε δύο επιχειρήματα. Το πρώτο, που το έχουμε ξαναδεί, είναι ότι αφού μόνο το 10% της νεολαίας συνέχιζε τις σπουδές της στην Μέση εκπαίδευση, έπρεπε κάποιος άλλος φορέας να αναλάβει αυτή την υπόθεση, να διαπαιδαγωγήσει δηλαδή την νεολαία με τα ιδανικά του καθεστώτος. Αυτό τον ρόλο λοιπόν θα τον εκπλήρωνε η Ε.Ο.Ν. Το δεύτερο επιχείρημα μιλούσε για τον διαφορετικό ρόλο που είχαν αυτοί οι δύο θεσμοί στην επιμορφωτική διαδικασία της νεολαίας. Το σχολείο μπορεί να παρέχει γνώσεις και να μορφώνει, με έναν όμως συγκεκριμένο τρόπο, ενώ από την αντίθετη πλευρά η Ε.Ο.Ν. διαπαιδαγωγεί με ολόπλευρη λογική. «...*Το σχολείο μορφώνει με γνώσεις κατά ύψος, η Ε.Ο.Ν. μορφώνει ψυχικό κόσμο και χαρακτήρα κατά μήκος, ύψος και βάθος. Το σχολείο φτιάχνει ανθρώπους γραμματισμένους, η Ε.Ο.Ν. δίνει ανθρώπους ικανούς για την ζωή, για την πράξι, για το σύνολο, για το Έθνος.*»³⁷.

Φυσικά όλες αυτές οι θεωρίες περί «αλληλοσυμπληρώσεως» και διαφορετικότητας, βοηθούσαν το καθεστώς να αιτιολογήσει την δημιουργία της

³⁶ Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «Τρία έτη διακυβερνήσεως του κ. Ιωάννου Μεταξά», Αθήνα 1939, εκδ. 4^η Αυγούστου, σ. 209

³⁷ Περ. Νεολαία, 01/01/1939, «Ηγέτης και δάσκαλος, Ε.Ο.Ν. και σχολείο», σ. 400

Ε.Ο.Ν., να της δώσει λόγο ύπαρξης στα μάτια όλων των ελλήνων που την αμφισβητούσαν και σταδιακά να προσαρμόσει την παιδεία στον χαρακτήρα της Οργάνωσης και να βρεθεί με αυτό τον τρόπο υπό τον απόλυτο έλεγχο του κράτους.

Οι διαφορές ανάμεσα στο σχολείο και στην Ε.Ο.Ν., όπως ειπώθηκαν σε ένα λόγο του Ι. Μεταξά προς τους γονείς και τους διδασκάλους, στις 25 Οκτωβρίου του 1939 είναι, ότι το σχολείο αναπτύσσει το πνεύμα του παιδιού, ενώ αντίθετα η Ε.Ο.Ν. τον χαρακτήρα του. Το σχολείο δεν έχει καταφέρει να καταλύσει, ή να υποβαθμίσει τουλάχιστον, τις κοινωνικές ανισότητες ανάμεσα στα παιδιά, πράγμα το οποίο είχε καταφέρει η Ε.Ο.Ν. Τα παιδιά στο σχολείο διδάσκονται από τον δάσκαλο ενώ στην Ε.Ο.Ν. από άλλα παιδιά και τέλος το σχολείο δεν είναι εθελοντικό σε αντίθεση με την Ε.Ο.Ν.³⁸

Στην ουσία όμως αυτές οι διαφορές δεν υπάρχουν. Μπορεί στο σχολείο τα παιδιά να διδάσκονταν από δάσκαλο και στην Ε.Ο.Ν. από «άλλα παιδιά», όμως το ποιος θα διδάσκει δεν αποφασίζεται από τα ίδια τα παιδιά, αλλά από την διοίκηση που γνωρίζει ποιος είναι ο καλύτερος. Το σχολείο μπορεί να ήταν υποχρεωτικό μέχρι κάποια βαθμίδα του, αλλά και η Ε.Ο.Ν. δεν ήταν εθελοντική γιατί όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη υποενότητα ήταν «υποχρεωτικό» εν μέρει να οργανωθεί η νεολαία στις γραμμές της Ε.Ο.Ν.

Χαρακτηριστικό σε αυτό το σημείο είναι να παραθέσουμε δύο αναφορές που αποδεικνύουν ακριβώς το αντίθετο, ότι δηλαδή το σχολείο υπήρχε και δρούσε συμπληρωματικά της Ε.Ο.Ν. και όχι το αντίθετο. Η πρώτη είναι μία μαρτυρία του Δ. Μάγου, επιθεωρητή των Δημοτικών σχολείων Θεσπρωτίας, που προτρέπει τους δασκάλους ώστε να χρησιμοποιούν ως βοήθημα στο μάθημα τους το περιοδικό Νεολαία που εξέδιδε η Ε.Ο.Ν. «...η Νεολαία περιέχει ύλη κατάλληλη για τους μαθητές και θεωρείται το σπουδαιότερο μέσο για τον δάσκαλο να αναπτύξει το θρησκευτικό, πατριωτικό και καλαισθητικό συναίσθημα των μαθητών του...»³⁹. Η δεύτερη μαρτυρία είναι ένα απόσπασμα από το περιοδικό Νεολαία, που αναφέρει ότι όπως κατά την αρχαιότητα το παιδί παραδιδόταν στον παιδαγωγό, ο οποίος έπαιζε το ρόλο του εκπαιδευτή, έτσι και τώρα παραδίνεται στον παιδαγωγό – Οργάνωση «...για την

³⁸ Ι. Μεταξάς, «Λόγοι και σκέψεις, 1936-1941», τόμος δεύτερος, 1939-1941, σ. 165-168.

³⁹ Ε.Μαχαίρα, «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου – Φωτογραφίες», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ. 93

ενίσχυση του σωματικού οργανισμού των παιδιών και των νέων αλλά και για την διαμόρφωση της ψυχολογίας τους...»⁴⁰

Σχετικά με την μαρτυρία του Δ. Μάγου, όπως σχολιάστηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, το καθεστώς όριζε σε κάθε σχολείο και έναν υπεύθυνο δάσκαλο, ο οποίος είχε την υποχρέωση να παραλαμβάνει τον συγκεκριμένο αριθμό φύλλων του περιοδικού Νεολαία, αντιστοιχούμενο με τον αριθμό των μαθητών του σχολείου, και να τα διανέμει στους μαθητές. Θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «υποχρεωτική» η αγορά του περιοδικού, αφού το ποσοστό των επιστροφών «δεν θα πρέπει να αντιπροσωπεύουν ποσοστόν μεγαλύτερον του 10 ή 15% των παραλαμβανομένων»⁴¹.

Από τα προλεγόμενα λοιπόν φαίνεται ότι οι δάσκαλοι είχαν να επωμιστούν ένα πολύ δύσκολο ρόλο, μιας και η εκπαιδευτική διαδικασία ερχόταν σε δεύτερη μοίρα και το κύριο πλέον ήταν το πώς θα συντελέσει ο εκπαιδευτικός στην οργανωτική ανάπτυξη της Ε.Ο.Ν. Ο δάσκαλος πλέον αποτελούσε τον συνδετικό κρίκο μεταξύ του καθεστώτος και της νεολαίας. «...Εις το μέλλον δεν είναι δυνατόν να θεωρήται ως υπηρεσία του Επιθεωρητού επαρκής η εκτέλεσις του τυπικού μέρους της διδασκαλίας, αλλ' η εκπλήρωσις του πλήρους μορφωτικού σκοπού του επιδιωκόμενου υπό του σχολείου, ομού μετά της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας. Μόνον αύτη θα λαμβάνηται του λοιπού ως γνώμων και κριτήριον της εργασίας των εκπαιδευτών...»⁴².

Σκοπός και στόχος λοιπόν, ήταν ο με οποιοδήποτε τρόπο έλεγχος τόσο της εκπαίδευσης όσο και της ελληνικής νεολαίας και ο καθένας θα βοηθούσε με τον τρόπο του και αναλόγως τη θέση του ώστε να εκπληρωθεί αυτός ο στόχος του καθεστώτος.

2.3. Η εκπαίδευση της Ε.Ο.Ν.

Σε αυτό το σημείο θα ήταν σημαντικό να παρουσιαστεί το πώς και τι περιείχε η εκπαίδευση της Ε.Ο.Ν. αφού στις γραμμές της αριθμούσε τον μεγαλύτερο όγκο της ελληνικής νεολαίας.

⁴⁰Περ. Νεολαία, 29/04/1939, «Η εφαρμογή των διδαγμάτων της ψυχολογίας προς ανύψωσιν των νέων», σ. 946

⁴¹B. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 106

⁴²Υπουργείο Παιδείας: Εγκύκλιος «περί ενεργού συμμετοχής των εκπαιδευτών εις το έργο της Εθνικής Οργανώσεως Νεολαίας», Περί της ύλης εκπαιδεύσεως – απασχολήσεως, εκδ. ΕΟΝ, 1939, Σ. 47-48

Όπως σχολιάστηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, το καθεστώς υπολόγιζε πολύ στην Ε.Ο.Ν. μιας και θα έδινε μακροπρόθεσμη πνοή στο μεταξικό εγχείρημα. Γι' αυτό το λόγο το έργο της έπρεπε να πετύχει με οποιοδήποτε κόστος. Όλα τα εμπόδια έπρεπε να παραμεριστούν και αν το εμπόδιο κάποιες φορές ήταν το σχολείο, τότε αυτό έπρεπε να υποχωρήσει. Οι εκπαιδευτικοί ήταν ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στους μαθητές και την Ε.Ο.Ν. Χαρακτηριστικό σε αυτό το σημείο είναι να αναφερθεί ότι το πρόγραμμα εκπαίδευσης της οργάνωσης, για τα μέλη της που δεν είχαν εγκαταλείψει το σχολείο, πραγματοποιούνταν δύο φορές την εβδομάδα, κάθε Κυριακή και Τετάρτη. Για να πραγματοποιηθούν όμως οι δραστηριότητες της Οργάνωσης, έπρεπε να αφαιρεθούν οι διδακτικές ώρες του σχολείου της Τετάρτης. Οι χαμένες σχολικές ώρες μοιράστηκαν στις υπόλοιπες ημέρες διδασκαλίας, δημιουργώντας με αυτό τον τρόπο ένα υπερφορτωμένο πρόγραμμα.⁴³

Φυσικό επακόλουθο της απόφασης του Υπουργείου Παιδείας ήταν να υπάρχουν αντιδράσεις, τόσο από τον εκπαιδευτικό χώρο όσο και από την ελληνική κοινωνία συνολικότερα, μιας και η Ε.Ο.Ν. λειτουργούσε εις βάρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Αυτές οι αντιδράσεις είχαν αποτέλεσμα ,ένα μήνα πριν από την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου, να αντικατασταθεί η ημέρα της Τετάρτης από το Σάββατο.

Οι χώροι που πραγματοποιούνταν οι συγκεντρώσεις της οργάνωσης, ήταν κυρίως τα σχολεία, αλλά σταδιακά, στην λογική της αυτονομίας της Ε.Ο.Ν., δημιουργήθηκαν χώροι αποκλειστικά για χρήση της οργάνωσης, που ονομάστηκαν «Στέγη Φαλαγγίτου» ή «Φαλαγγιτίσσης». Συγχρόνως τους θερινούς μήνες λειτουργούσαν και τα στρατόπεδα της Ε.Ο.Ν. που συνέχιζαν την εκπαίδευση.

Το περιεχόμενο της εκπαίδευσης ήταν διαχωρισμένο ανάλογα με τα μέλη της. Ο κύριος διαχωρισμός που υπήρχε ήταν κυρίως σε άρρενες και θήλεις. Επίσης υπήρχε διαχωρισμός ανάμεσα σε βαθμοφόρους και μη και τα τρία μαθήματα που διδάσκονταν τα παιδιά ήταν : 1) Αγωγή Πολίτου, 2) Ανάπτυξις Εσωτερικού Οργανισμού (κανονισμοί ΕΟΝ κλπ.), 3) Στρατιωτική προπαίδευσις (για τα θήλεα

⁴³ Περί της ύλης της εκπαιδευσεως – απασχολήσεως, εκδ. ΕΟΝ, 1939, σ. 52 (από εγκύκλιο του υπουργείου Παιδείας)

μέλη «τεχνική εκπαίδευσις», 4) Στοιχεία Γενικής Ιστορίας και Γεωγραφίας της Ελλάδος, 5) Γενικά Στοιχεία Υγιεινής και Πρώτων Βοηθειών, 6) Αεράμυνα-Ανεμοπορία, 7) Στοιχεία Εθνικής Οικονομίας, 8) Παιδιαί, τραγούδια, εθνικοί χοροί, 9) Αθλητισμός, 10) Πρακτικά γνώσεις και εφαρμογή εν γένει, 11) Οικιακή Οικονομία (μόνο διά τους σχηματισμούς θηλέων).⁴⁴ Εκτός όμως από τα παραπάνω μαθήματα, τα μέλη έπρεπε να κατέχουν μία ειδικότητα, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει περαιτέρω εξειδίκευση ενός εκ των μαθημάτων. Οι περισσότερες εξειδικεύσεις είχαν σχέση με την στρατιωτική εκπαίδευση (π.χ. σκοποβολή), χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι ήταν και οι μοναδικές. Υπήρχαν και άλλες, όπως μελισσοκομία, μουσική, οδήγηση κ.α.

Αυτά τα μαθήματα πραγματοποιούνταν κατά την διάρκεια όλου του χρόνου. Στα στρατόπεδα της Ε.Ο.Ν., που όπως προαναφέραμε λειτουργούσαν τους θερινούς μήνες και ήταν χωρισμένα σε αρρένων και θηλέων, συνέχιζαν την εκπαίδευση με κάποιο τρόπο που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί πιο ανάλαφρος. Το καθημερινό πρόγραμμα ήταν διαμορφωμένο όπως αναφέρεται ακριβώς παρακάτω:⁴⁵

Πίνακας 3 : Πρόγραμμα στρατοπέδου Ε.Ο.Ν.

Ωρα	Έργασία
5 π.μ.	Σάλπισμα εγερτηρίου
5:30	Σάλπισμα συσσιτίου. Καθαρισμός θαλάμων, τακτοποίηση κρεβατιών
7:30	Συγκέντρωση σε λόχους, έπαρση σημαίας, ύμνος Νεολαίας, αναφορές Ομαδαρχών
7:30 – 8:30	Σουηδική γυμναστική κατά ομάδες
8:30 – 9:30	Στρατιωτικές ασκήσεις. Σάλπισμα προγεύματος. Διδασκαλία στρατιωτικής

⁴⁴ Πρακτικά – Β' Διάσκεψις Περιφερειακών Διοικητών και Διοικητριών, τ. Α. εκδ. ΕΟΝ, 1940, σ. 214

⁴⁵ Περ. Νεολαία, 26/08/1939, «Εις το στρατόπεδον «Ιωάν. Μεταξάς» ένα εικοσιτετράωρον με τους φαλαγγίτες μας», Σελ. 1492 - 1493

	θεωρίας (εξάσκηση) στα μέσα σύνδεσης και διαβίβασης σημάτων, οπτική, τηλέφωνο, κατασκευές πρόχειρων γραμμών, θεωρία όπλου, χημικού πολέμου, μέσα προστασίας κ.α.
11:30	Μπάνιο
12:00	Σάλπισμα αναχώρησης. Ντους. Μεσημεριανό φαγητό. Υποχρεωτική ησυχία, παραμονή στους θαλάμους.
5 – 6	Πολιτική διαφώτιση των φαλαγγιτών
6 – 7	Πρακτικές εφαρμογές της πρωινής θεωρίας
7 – 8	Παιχνίδια
8	Φαγητό βραδινό
9 – 10	Ψυχαγωγία
10 – 10:30	Προσευχή

Τα στρατόπεδα ήταν νέα μορφή εκπαίδευσης, βασική όμως και με πολλαπλή χρησιμότητα. Οι νέοι φεύγανε από το οικογενειακό περιβάλλον και ανήκαν πλέον αποκλειστικά στην κρατική εξουσία. Εκτός αυτού, τον σημαντικότερο ρόλο δεν αποτελούσαν τόσο οι γνώσεις που αποκόμιζαν οι νέοι κατά την διάρκεια της παραμονής τους, οι θεωρητικές και οι πρακτικές, όσο η διαμόρφωση του χαρακτήρα τους προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση, αφού στα στρατόπεδα οι νέοι μάθαιναν να ζουν με στρατιωτικά ιδεώδη όπως, πειθαρχία, ιεραρχία και υπακοή. Συγχρόνως υπήρχε προσπάθεια κατάργησης των ταξικών χαρακτηριστικών της νεολαίας, αφού

όλοι οι νέοι, ανεξαρτήτως της οικονομικής τους θέσης, βρίσκονταν και ζούσανε στον ίδιο χώρο. «Όλοι, το παιδί του εργάτη στέκει συντροφικά δίπλα στο παιδί του μορφωμένου, του αγρότη πλάι στο παιδί του αστού, του φτωχού πλάι στο παιδί του πλουσίου, πάνω από κόμματα και μίσση, πάνω από κεφαλαιοκρατισμό. Με τον τρόπο αυτό γίνεται η προεργασία της σφυρηλατήσεως σ' ένα δυνατό σύνολο ολοκλήρου του λαού».⁴⁶

Ο κύριος τρόπος της διδασκαλίας αποτελούσαν οι διαλέξεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο κατά την διάρκεια του έτους 1939, οι διαλέξεις της έφτασαν τις 14.000. και το περιεχόμενο τους, από τους τίτλους και μόνο, δείχνει την ίδια δημαγωγική λογική του καθεστώτος. «*Το αιώνιον της ελληνικής φυλής*», «*Η ελληνικότης των επιστημών*», «*Αι εθνικά αξία και η 4^η Αυγούστου*», «*Χριστιανισμός και Ελληνισμός*», «*Γιατί αποκηρύσσομεν τον κομμουνισμόν, το ψεύδος του μαρξισμού*», «*Η προσωπικότης του Αρχηγού*», «*Η γυναίκα, ιέρεια της οικογενείας*»⁴⁷.

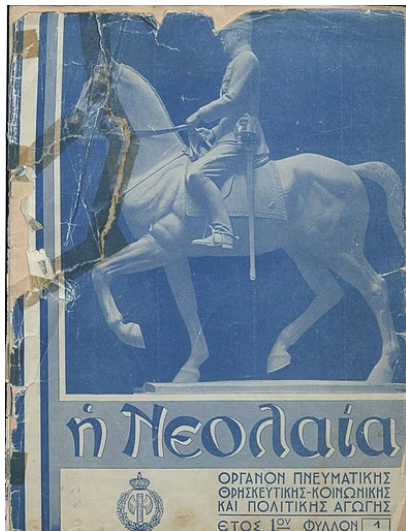
Εκτός από τις διαλέξεις, τον σημαντικότερο ρόλο ίσως, στην «προπαγάνδα» και στην ιδεολογική κατεύθυνση που ήθελε να δώσει στην νεολαία η οργάνωση κατείχαν τα περιοδικά της, η «*Νεολαία*» και η «*Φαλαγγίτικη Επιθεώρησις*». Η «*Νεολαία*» κυκλοφόρησε για δύο χρόνια περίπου, ενώ από το περιοδικό «*Φαλαγγίτικη Επιθεώρησις*» εκδόθηκαν μόνο τρία τεύχη. Το ζητούμενο είναι ότι και τα δύο περιοδικά εξυπηρετούσαν τον ίδιο σκοπό με διαφορετικό τρόπο. Η «*Νεολαία*» μετέφερε την ιδεολογία του καθεστώτος στην νεολαία, ενώ η «*Φαλαγγίτικη Επιθεώρησις*» είχε έναν πιο θεωρητικό χαρακτήρα. Θα μπορούσε ως σκοπός του περιοδικού να χαρακτηριστεί η συμβολή στην δημιουργία συγκροτημένων και εξειδικευμένων στελεχών για την Ε.Ο.Ν.

Η «*Νεολαία*», όπως είδαμε και προηγουμένως, ήταν το περιοδικό που έφτανε στον κύριο όγκο της ελληνικής νεολαίας και γι' αυτό το λόγο εξάλλου η Κεντρική Διοίκηση της Ε.Ο.Ν. έδινε εξέχουσα βαρύτητα : «...είναι σπουδαιότατον μέσον εκπαιδεύσεως, συνειδητοποιήσεως και ευρυτάτης διαφωτίσεως. Είναι ο μέγας συνδετικός κρίκος, διά του οποίου η Διοίκησις και τα μέλη επικοινωνούν αμέσως

⁴⁶Περ. Νεολαία, 26/11/1938, «Το άτομο και το σύνολο, το συναίσθημα της συνολικότητας και η νεολαία», σ. 227

⁴⁷Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 117

μεταξύ των, είναι ο κατ' εξοχήν δημιουργός ενιαίου πνεύματος και ενιαίας κατευθύνσεως, ο καλύτερος αγωγός των συνθημάτων και εξορμήσεων μας».⁴⁸

Η θεματολογία της Νεολαίας κυμαινόταν και αυτή στην ίδια προπαγανδιστική κατεύθυνση του καθεστώτος, με πιο λογοτεχνικό και καθημερινό λόγο όμως, μιας και δεν ήταν σχολικό βιβλίο. Κύρια θέματα της, όπως αναφέρονται και στο περιοδικό *Νεολαία*, 16/03/1940, σ. 738 – 739, αποτελούσαν αναγνώσματα και αποσπάσματα από τις πιο ένδοξες σελίδες της αρχαίας και νεότερης ιστορίας. Θρησκευτικά κείμενα καθώς ήθη και έθιμα της χώρας. Διάφορα εγκυκλοπαιδικά θέματα και κείμενα για καλλιτεχνικές προσωπικότητες που προάγουν τις τέχνες και τον πολιτισμό καθώς και τα τρέχοντα εθνικά μεγάλα γεγονότα. Τέλος στο περιοδικό οι νέοι μπορούσαν να επικοινωνούν κάθε βδομάδα με τον «Αρχηγό», διαβάζοντας τις «σοφές» υποθήκες και συμβουλές του.

Ενώ λοιπόν το περιοδικό «*Νεολαία*» είχε πιο απλή και καθημερινή ορολογία, μιας και απευθυνόταν και σε αναγνώστες πολύ μικρής ηλικίας, η *Φαλαγγίτικη Επιθεώρησης* κινούνταν σε εντελώς διαφορετική κατεύθυνση. Περιοδικό θεωρητικής κατάρτισης των στελεχών της οργάνωσης, λιγότερο ανάλαφρο είχε ως στόχους να διευρυνθούν οι πνευματικοί ορίζοντες των στελεχών. Να εξοικειωθούν συγχρόνως με τις ιδεολογικές κατευθύνσεις του καθεστώτος και να εμπλουτίσουν συνολικότερα τις γενικές εγκυκλοπαιδικές γνώσεις τους ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν όσο πιο σφαιρικά γίνεται στα καθήκοντα τους.⁴⁹

Φαίνεται καθαρά ότι σκοπός τόσο της Ε.Ο.Ν. όσο και της ίδιας της εξουσίας πέρα από την ιδεολογική «χειραγωγήση» της νεολαίας με τα ιδανικά, τις θέσεις και τις αρχές του καθεστώτος ήταν η μακροήμερευση της οργάνωσης. Η όσο το δυνατόν

⁴⁸ Περί γενικών τινών κατευθύνσεων και οδηγιών, εκδ. ΕΟΝ, 1939 σ. 75

⁴⁹ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρετε ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 109

ανοδική της πορεία, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, ώστε να αποτελέσει τον αυριανό κι κυριότερο πυρήνα της συνέχισης του μεταξικού εγχειρήματος.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε, βάσει όλων των προηγούμενων, ότι η «κυβέρνηση» Μεταξά χρησιμοποίησε τους θεσμούς καθώς και την ίδια την Ε.Ο.Ν. για την επίτευξη των στόχων του. Τόσο η εκπαίδευση στο σχολείο όσο και μέσα στις γραμμές της Ε.Ο.Ν. εξυπηρετούσαν ακριβώς τον ίδιο σκοπό. Η ελληνική νεολαία έπρεπε να γαλουχηθεί με τις βασικές αρχές του μεταξικού καθεστώτος και όλοι θα συνέβαλλαν για την επίτευξη αυτού του σκοπού.

3. Ο ρόλος της μουσικής στην εκπαίδευση της Ε.Ο.Ν.

3.1. Η μουσική εκπαίδευση κατά την περίοδο Μεταξά

Η μουσική στα πλαίσια της εκπαίδευσης, όπως και όλα τα μαθήματα, αξιοποιείται για την καλλιέργεια συγκεκριμένων αντιλήψεων. Αυτό που την διαφοροποιεί από τα υπόλοιπα μαθήματα του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ότι εκτός από μάθημα αποτελεί και μορφή τέχνης. Γι' αυτό μπορεί να επηρεάσει και να διαμορφώσει αντιλήψεις με έναν έμμεσο και διαφορετικό, σε σχέση με τα άλλα μαθήματα τρόπο, μιας και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι στις ζωές των ανθρώπων.

Μετά το 1913 η νεοελληνική εκπαίδευση χαρακτηρίστηκε από δύο τάσεις, με αποτέλεσμα να διαφαίνεται αυτό και στο μάθημα της Ωδικής. Οι εκφραστές της πρώτης τάσης, που ήταν και η κυρίαρχη και υπερίσχυσε για πολλά χρόνια ευνοούμενη από τις πολιτικές εξελίξεις, διαμόρφωναν προτάσεις δίνοντας βαρύτητα στο εθνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα της αγωγής και επομένως της Ωδικής. Όπως αναφέρει και ο Καλομοίρης στο άρθρο του «Η μουσική στο σχολείο», ο σκοπός της διδασκαλίας της μουσικής στα σχολεία πρέπει να είναι διπλός. «...*Ο πρώτος βέβαια θα είναι ο παιδαγωγικός και ηθοπλαστικός... ο δεύτερος όμως πρέπει να είναι να διατηρήσουμε και να καλλιεργήσουμε το εθνικό μουσικό αίσθημα στα παιδιά μας...*»⁵⁰. «...*Αντίθετα, η άλλη τάση – με εκφραστές κυρίως τους δημοτικιστές – αντιμετώπιζε τη μουσική ανοιχτά, ελεύθερα και δημιουργικά, δεμένη περισσότερο με την πραγματική ζωή, με τα ζωντανά και εξελίξιμα στοιχεία της...*».⁵¹

Η μεταξική δικτατορία επαναλάμβανε συνεχώς ότι το μάθημα της Ωδικής, όπως και συνολικότερα η παιδεία, πρέπει να εξυπηρετήσει τους στόχους της 4^{ης} Αυγούστου. Στο άρθρο του «Ειδική Διδακτική πάντων των εις τα Δημοτικά Σχολεία διδασκομένων μαθημάτων», ο Β. Τσιρίμπας αναφέρει : «...*ανάγκη πάσα να αρχίσωμεν την μουσικήν αγωγήν του Έλληνος απ' αυτών των εθνικών τραγουδιών μας... διά των εθνικών λαϊκών τραγουδιών κεντρίζεται και αναπτέροται ο προς τους*

⁵⁰ Σταύρου Ι. «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 247

⁵¹ Σταύρου Ι. «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 28

*υμνούμενους ήρωας θαυμασμός, η αγάπη προς την Πατρίδα και ο εθνικός εγωισμός...».*⁵²

Το μάθημα της μουσικής κατά την περίοδο του μεταξικού καθεστώτος, ονομαζόταν Ωδική, βάσει των ψηφισμένων προγραμμάτων του 1913 και διδασκόταν 2 ώρες την εβδομάδα για κάθε μία από τις έξι τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Η Ωδική συνέχιζε να υποτιμάται και στην ουσία υπηρετούσε τις διάφορες γιορτές και επιδείξεις. Το μάθημα δεν διδασκόταν καθόλου ικανοποιητικά, αφού ή δεν επαρκούσε ο χρόνος ή οι δάσκαλοι ήταν ακατάρτιστοι. Στα περισσότερα σχολεία, στο μάθημα της Ωδικής διδασκόταν απλώς ο Εθνικός Ύμνος, και αυτός όχι ομοιόμορφα, ή κάποιος εκκλησιαστικός ύμνος. Το νέο στοιχείο που προέκυψε κατά την περίοδο του μεσοπολέμου ήταν η τάση προς την «ελληνοπρεπή» αγωγή. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η θετική αντιμετώπιση της δημοτικής μουσικής από διάφορους κύκλους. Συγχρόνως προτάθηκαν από τον Β. Τσιρίμπα, για να ενισχυθεί το εθνικό φρόνημα.

3.2. Τα «Τραγούδια της Νεολαίας»

Μεγάλο και σημαντικό κομμάτι στην υπόθεση που μελετάμε κατέχουν και τα τραγούδια της Νεολαίας, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το κοινωνικοπολιτικό σύστημα και είχαν αξιοποιηθεί από την «κυβέρνηση» Μεταξά. Στην ουσία αποτελούν μία συλλογή τραγουδιών που μοιραζόντουσαν στα μέλη της Ε.Ο.Ν., στην οποία είχε ενταχθεί το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής νεολαίας όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Κύριος στόχος μέσα από αυτά ήταν να γαλουχηθεί η νεολαία με τα ιδανικά, τα οποία όπως προαναφέραμε προέβαλε το καθεστώς (πατρίδα – θρησκεία – οικογένεια – θαυμασμός στον Μεγάλο Αρχηγό).

Για την υλοποίηση αυτής της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί και θα αξιοποιηθεί το βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας»⁵³, το οποίο εκδόθηκε από την ίδια την Ε.Ο.Ν, και αποτελεί το μοναδικό εγχειρίδιο με τραγούδια που δινότανε στα μέλη της. Το στοιχείο που καθιστά το συγκεκριμένο βιβλίο σημαντικό είναι ότι απευθυνόταν σε όλη την ελληνική νεολαία, αφού, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, αριθμούσε στις γραμμές της τον μεγαλύτερο όγκο της.

⁵² Γ. Σταύρου, «Η διδασκαλία της μουσικής στα Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007) : Τεκμήρια Ιστορίας», Αθήνα 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 301

⁵³ «Τραγούδια της Νεολαίας», τ. Α', Αθήνα 1940, εκδ. Ε.Ο.Ν.

3.2.1 Ανάλυση κειμένου

Στο βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας» παρατηρείται ότι τα τραγούδια χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες : α)Ύμνοι, β)Εμβατήρια, γ)Δημοτικά, δ)προσευχές και ε) εκκλησιαστικά. Το πρώτο, το οποίο πρέπει να προσέξουμε είναι ότι στο πρώτο κεφάλαιο που περιέχονται οι ύμνοι, εκτός από τον Εθνικό Ύμνο, υπάρχουν και ο ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου καθώς και ο Ύμνος της νεολαίας. Διαφαίνεται λοιπόν η προσπάθεια του καθεστώτος να συνδέσει συνειρμικά την εθνική επανάσταση του 1821 με την «δικτατορία» του Μεταξά, θέλοντας να υποδείξει ή στην ουσία να καλλιεργήσει στον ελληνικό λαό το αίσθημα ότι πάλι είναι ελεύθερος και ότι κανείς πλέον δεν μπορεί να του επιβάλλει το τι θα κάνει.

Στο δεύτερο κεφάλαιο όπου περιέχονται τα εμβατήρια, μπορούμε να ξεχωρίσουμε τέσσερις διαφορετικές θεματικές. Η πρώτη θεματική αποτελείται από τα τραγούδια που είναι αφιερωμένα στα μέλη της Ε.Ο.Ν. (φαλαγγίτες, φαλαγγίτισσες, σκαπανείς και σκαπανίσσες), η δεύτερη περιέχει τραγούδια αφιερωμένα στην σημαία, η τρίτη περιέχει τραγούδια αφιερωμένα στους προγόνους και η τέταρτη που αποτελείται από εμβατήρια των ταγμάτων εργασίας. Εκτός από αυτές τις θεματικές υπάρχουν και τραγούδια που δεν εντάσσονται καθαρά σε κάποια από αυτές.

Με μια πρώτη ματιά δεν είναι ξεκάθαρη η κοινή συντεταγμένη αυτών των κατηγοριών. Κάλιστα δηλαδή η καθεμία από αυτές θα μπορούσε να παρουσιαστεί αυτοτελώς. Στην πραγματικότητα όμως αυτό που υποδηλώνουν είναι ότι όλες οι γενιές των Ελλήνων πάλευαν για την ελευθερία. Συνδέεται το παρελθόν, με το παρόν και το μέλλον, αναδεικνύοντας έτσι πως ο Έλληνας οποιαδήποτε εποχή και να ζει έχει την ίδια συναίσθηση της ελευθερίας, ανεξάρτητα από τις κοινωνικοπολιτικές συνθήκες που επικρατούν ανά περίοδο. Εκτός φυσικά από αυτό, τονίζεται και το εξής: υμνείται αρχικά η προσφορά των προγόνων, προσδίδοντας τους διαστάσεις ηρωικές και έπειτα υμνείται η προσφορά των σημερινών Ελλήνων, όχι όμως όλων. Των Ελλήνων που θεωρούνται πρωτοπόροι, δηλαδή των μελών της Ε.Ο.Ν., θέλοντας να δείξει με αυτό τον τρόπο ότι αυτό το κομμάτι της Ελλάδας είναι που θα πρωτοστατήσει για να δημιουργηθεί και να μακροημερεύσει το «Νέο» εθνικό όραμα, το «Νέο» εθνικό κράτος. Τέλος τα εμβατήρια που αναφέρονται στα τάγματα εργασίας στόχο έχουν να εξυψώσουν το ηθικό των εργατών. Να τους πείσουν ότι οι αντιξοότητες και οι δυσκολίες που υπάρχουν και αντιμετωπίζουν είναι πρόσκαιρες.

Συγχρόνως να τους καλλιεργήσουν το αίσθημα ότι η θέληση και η επιμονή τους για δουλειά είναι αυτή που θα συμβάλλει ώστε η Ελλάδα να βρει και πάλι το χαμένο ένδοξο παρελθόν της. Άρα, λοιπόν τα όσα συμβαίνουν πρέπει να τους κάνουν περήφανους, ακριβώς γιατί με αυτό τον τρόπο συμβάλουν στην υλοποίηση ενός εθνικού οράματος παλινόρθωσης της Ελλάδας.

Στο τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνονται τα δημοτικά. Παρατηρείται σε αυτό το σημείο ότι τα πέντε από τα έξι τραγούδια που απαρτίζουν αυτή την κατηγορία είναι δημοτικά τραγούδια, τα οποία εξυμνούν είτε τους αγώνες των Ελλήνων συνολικότερα, είτε κάποιο συγκεκριμένο ηρωικό πρόσωπο, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του τραγουδιού «Ο Νικοτσάρας».

Το τέταρτο κεφάλαιο περιέχει προσευχές. όχι όμως γνωστούς εκκλησιαστικούς ύμνους, παρά προσευχές που αναφέρονται κι εδώ, όπως είπαμε και στο δεύτερο κεφάλαιο, στο πρωτοπόρο κομμάτι της Ελλάδας, δηλαδή στα μέλη της Ε.Ο.Ν.

Τέλος το τελευταίο κεφάλαιο αποτελείται από γνωστούς εκκλησιαστικούς ύμνους. Αφού η θρησκεία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα και ιδανικό του καθεστώτος, υποδηλώνεται με αυτό τον τρόπο ότι συμπαραστάτης, πατέρας κι οδηγός πρέπει σε κάθε στιγμή της ζωής να είναι ο Θεός.

Κοινό γνώρισμά όλων των κατηγοριών, εκτός από την τελευταία που αποτελείται από τους εκκλησιαστικούς ύμνους, είναι ότι σε όλα τα τραγούδια αναφέρονται και τονίζονται οι ίδιες λέξεις όπως, πατρίδα, σημαία, Ελλάδα, Άγιο χώμα, γαλάζιο, Πατέρας, Αρχηγός κ.α. Ο στίχος στα συγκεκριμένα τραγούδια παίζει πρωτεύοντα ρόλο. Έχει κύρια σημασία και όλο το βάρος δίνεται σε αυτόν. Μέσα από κάθε λέξη προσπαθεί το καθεστώς να τονίσει τα ιδανικά του και να διαμορφώσει ένα ισχυρό πατριωτικό φρόνημα. Να εξυψώσει το ηθικό των Ελλήνων και να δημιουργήσει «εθνική συνείδηση».

Έθνος

Στο μεταξικό καθεστώς η έννοια του έθνους ήταν κυρίαρχη. Ο «μεταξικός» εθνικισμός «...συνήθως προέβαλλε αντικειμενικά κριτήρια ορισμού του έθνους, όπως η γλώσσα και ο τόπος...».⁵⁴ Διαφαίνεται λοιπόν ότι η ένταξη στην εθνική κοινότητα είναι καθαρά αντικειμενική και όπως αναφέρεται και σε άρθρο στο περιοδικό Νεολαία «...είμεθα υποχρεωμένοι είτε θέλομεν είτε δε θέλομεν να δεχθώμεν την ύπαρξιν του έθνους και να ανήκωμεν εις αυτό...».⁵⁵

Το πρώτο και βασικό λοιπόν χαρακτηριστικό, το Έθνος, δεν θα μπορούσε να μην αποτελεί και τον κεντρικό άξονα στα τραγούδια που μελετάμε. Η αναφορά στο Έθνος με διαφορετικές πολλές φορές εκφράσεις και λέξεις, (άλλες φορές με την λέξη σημαία, άλλες φορές με την λέξη πατρίδα) κυριαρχεί στην πλειοψηφία των τραγουδιών. Συγχρόνως παρατηρείται η συχνή χρήση

επιθετικών προσδιορισμών, που σε πολλές περιπτώσεις δηλώνουν υπερβολή, «...η πατρίδα μας μεγάλη, Δοξασμένη κι ισχυρή...», όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά στο τραγούδι ο «Ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου» και στο τραγούδι ο «Ύμνος της Νεολαίας» που ξεκινάει με τον

στίχο «...Στη γλυκειά μας την Πατρίδα την τρανή κ' ηρωϊκή...». Η συχνή και επαναλαμβανόμενη χρήση των επιθετικών προσδιορισμών, εξυπηρετεί το να δείχθει το πόσο καθοριστικό ρόλο έχει στο «Νέο Κράτος» το έθνος, το οποίο δεν αποτελεί κάτι άυλο μιας και αποτελείται από τον κάθε Έλληνα ξεχωριστά. Παρόμοια χρήση «υπερβολής» μπορούμε να παρατηρήσουμε στα δύο τραγούδια της επόμενης κατηγορίας, «Στη σημαία μας» και στο επόμενο «Η σημαία ψηλά κυματίζει». Στο τραγούδι «Η σημαία μας» υπάρχουν σημεία που ο στιχουργός αναφέρεται στη σημαία σαν να είναι ερωτικός σύντροφος, όπως συμβαίνει στον τελευταίο στίχο με την φράση «κι έχεις την πιο γλυκειά φωνή».

Σκόπιμο είναι να σημειωθεί η χρήση διάφορων συμβολισμών που βρίσκονται τόσο σε κείμενα του μεταξικού καθεστώτος όσο και στα ίδια τα τραγούδια που

⁵⁴ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαιρείται ο κόσμος, και χαμογελάει πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 172

⁵⁵ Περ. Νεολαία, 21.01.1939, «Ιδεολογία και κατευθύνσεις εις το νέον κράτος», σ. 494

μελετάμε και αναφέρονται στην έννοια του Έθνους. Η 4^η Αυγούστου, αναφέρεται σε αρκετά τραγούδια στο βιβλίο που μελετάμε και δύο τραγούδια είναι αφιερωμένα αποκλειστικά για τη συγκεκριμένη μέρα, «Ο ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου» και το «Θούριον 4^{ης} Αυγούστου» συμβολίζει την «*ημέρα νίκης και επανάστασης της ψυχής του ελληνικού λαού, η αρχή στροφής προς νέους κόσμους*». ⁵⁶ Η σημαία «δεν είναι ένα απλό κομμάτι υφάσματος. Συμβολίζει τις ηρωικές και ένδοξες ημέρες του ελληνικού κράτους» ⁵⁷.

Ένα δεύτερο στοιχείο που επικέντρωνε το μεταξικό καθεστώς ήταν η «εθνική συνέχεια» για αυτό το λόγο έδινε έμφαση «...*με την καθημερινή χρήση του σλόγκαν «ο Γ' Ελληνικός Πολιτισμός», που υπονοούσε την εθνική συνέχεια από την Αρχαιότητα στο Βυζάντιο και έως το 1936...*». ⁵⁸ Το στοιχείο αυτό υπάρχει στο τραγούδι ο «Ύμνος της Φαλαγγίτισσας», που στην τελευταία στροφή του υπάρχει το τετράστιχο «*Αμαζόνες βγαίνουν νέες και Σουλιώτικα κορμιά, Φαλαγγίτισσες γενναίες, της Πατρίδος νέα Γενιά!*». Οι φαλαγγίτισσες παρομοιάζονται με τις αμαζόνες και τις Σουλιώτισσες, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να τους προσδοθούν τόσο τα στοιχεία που διακατείχαν τις αμαζόνες και τις γυναίκες του Σουλίου. Συγχρόνως συνδέεται το αρχαίο παρελθόν, το πιο κοντινό με το παρόν καθώς και με τις ένδοξες μέρες που θα ακολουθήσουν για την χώρα.

Καθοριστικό ρόλο για να υπάρξει αυτή η έξαρση του εθνικισμού έπαιξε η Μικρασιατική καταστροφή, η οποία εξάλειψε σε μεγάλο βαθμό τα επεκτατικά οράματα των Ελλήνων, με αποτέλεσμα η επέκταση πλέον να παίρνει χαρακτήρα πνευματικό και όχι εδαφικό, μιας και το μεταξικό καθεστώς διακήρυττε ότι ο Γ' Ελληνικός πολιτισμός είναι πνευματικός και όχι υλικός. ⁵⁹ Για να υπάρξει όμως αυτή η «εθνική συνέχεια» εκτός ότι έπρεπε να μελετηθεί το παρελθόν, έπρεπε συγχρόνως και να θαυμάζεται. Αυτή η υπερηφάνεια θα γέμιζε θάρρος και πίστη τους Έλληνες στο να γίνουν αντάξιοι των προγόνων τους και να οδηγήσουν την χώρα σε παρόμοια, αν όχι μεγαλύτερα, επιτεύγματα.

⁵⁶ Ε. Μαχαίρα, «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου – Φωτογραφές», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, σ.83.

⁵⁷ Ε.Μαχαίρα, ο.π. σ. 84

⁵⁸ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαιρέται ο κόσμος, και χαμογελάει πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 175

⁵⁹ Ε. Μαχαίρα, ο.π., σ. 34

Σε πολλά αποσπάσματα τραγουδιών μπορεί να εντοπιστεί το στοιχείο που μόλις αναφέρθηκε, η αναφορά δηλαδή στους προγόνους και στα ένδοξα κατορθώματα τους. Για αυτό το λόγο υπάρχουν τρία τραγούδια, ο «Ύμνος των Προγόνων», ο «Ολυμπιακός Ύμνος» και το «Ελεγείον στον Κωνσταντίνο Β'» που αναφέρονται αποκλειστικά στους προγόνους. Ο «Ολυμπιακός Ύμνος» χρησιμοποιείται για να τονώσει το εθνικό φρόνημα του λαού, μιας και οι Ολυμπιακοί αγώνες αποτελούσαν ένα από τα μεγαλύτερα δείγματα πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας. Προκαλούσαν θαυμασμό σε ολόκληρο τον κόσμο, οπότε δεν θα μπορούσε να μην χρησιμοποιηθεί για να αναδειχθεί η «ανωτερότητα» της φυλής. Τονίζεται έτσι τόσο η υπερηφάνεια που πρέπει να έχει ο ελληνικός λαός για το παρελθόν του όσο και την ευθύνη για να συνεχίσει και να τελειοποιήσει αυτή την πολιτιστική παράδοση. Από την άλλη τα άλλα δύο τραγούδια εξυπηρετούν την λογική της «εθνικής συνέχειας» που αναλύσαμε προηγουμένως, μιας και το πρώτο αναφέρεται στην αρχαιότητα και το δεύτερο στο Βυζάντιο.

Εκτός από την άμεση αναφορά στο παρελθόν με αυτά τα δύο τραγούδια, παρατηρείται και έμμεση αναφορά στους προγόνους και στο παρελθόν με τη χρήση διαφορετικών λέξεων. Η χρήση των λέξεων Ζαλόγγου, του Σουλίου, της αρχαίας Ολυμπίας, του διπλού πέλεκυ καθώς και της Σπάρτης έχουν ακριβώς τον ίδιο στόχο, να θυμίσουν το παρελθόν. Και σε αυτή την περίπτωση υπάρχει η χρήση συμβολισμών, καθώς ο διπλός Μινωϊκός πέλεκυς συμβολίζει *«την αιωνιότητα της ελληνικής φυλής και είναι έμβλημα τόσο της βασιλικής (επίγειας) όσο και της θρησκευτικής (θείας) εξουσίας»*.⁶⁰ Η αρχαία Σπάρτη συμβολίζει την σωστή αγωγή, τον σεβασμό στους μεγαλύτερους καθώς και την χαλύβδινη πειθαρχία.⁶¹

Αναπόσπαστο κομμάτι του έθνους αποτελεί η ίδια του η παράδοση. Για αυτό το λόγο και η τρίτη κατηγορία τραγουδιών που συναντάμε στο βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας» είναι αφιερωμένη στα Δημοτικά τραγούδια. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επιλογή των τραγουδιών εξυπηρετεί την λογική του καθεστώτος για την χειραγωγή της ελληνικής νεολαίας με τα ιδανικά του. Τα Δημοτικά τραγούδια της πατρίδας μας, καθώς και όλα τα παραδοσιακά τραγούδια που υπάρχουν σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της, αναφέρονται και είναι αφιερωμένα σε όλες τις πτυχές της καθημερινότητας των ανθρώπων. Συναντάμε πολύ συχνά τον έρωτα μέσα σε αυτά,

⁶⁰ Ε. Μαχαίρα, ο.π. σ. 84

⁶¹ Ε. Μαχαίρα, ο.π. σ. 84

τις χαρές, τις λύπες και τα βάσανα, καθώς και οποιοδήποτε «πάθος» σχετίζεται με την ανθρώπινη φύση.

Στα τραγούδια που επιλέχθηκαν όμως για το βιβλίο που μελετάμε δεν υπάρχει καμία αναφορά σε αυτά που προαναφέρθηκαν, θέλοντας με αυτό τον τρόπο ναδειχθεί ότι, το «Νέο Κράτος» και οι «Νέοι Έλληνες», είναι απαλλαγμένοι από οποιοδήποτε ανθρώπινο πάθος. Σκοπός της ζωής τους πλέον είναι η μακροήμερευση του καθεστώτος και για την επίτευξη αυτού του στόχου χρειάζεται προσπάθεια και θυσίες.

Το φαινόμενο να διδάσκονται τραγούδια πατριωτικού χαρακτήρα υπήρχε και πριν την περίοδο του μεταξικού καθεστώτος. Όπως αναφέρθηκε και στην αρχή του κεφαλαίου, τα μαθήματα που διδάσκονταν κατά την περίοδο που μελετάμε, είχαν ψηφιστεί το 1913. Βάσει αυτών των ψηφισμένων προγραμμάτων του 1913, τα τραγούδια με θρησκευτικό περιεχόμενο μειώθηκαν περίπου στο 1/5. Επίσης για πρώτη φορά περιέχονται τραγούδια με «πατριωτικό» χαρακτήρα, προερχόμενα από την Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα μιας και αυτές οι δύο περιοχές ήταν ελεύθερες μέχρι εκείνη την περίοδο.⁶² Από την άλλη ήταν αναγκαία και επιτακτική η δημιουργία ενιαίας εθνικής συνείδησης λόγω των ιδιαιτεροτήτων, κυρίως γλωσσικών, που παρατηρήθηκαν σε πολλές περιοχές της Ελλάδας. Η κυριαρχία των «κλέφτικων» τραγουδιών ήταν τόσο ισχυρή με αποτέλεσμα ο όρος «δημοτικό τραγούδι» να παραπέμπει στα τραγούδια της ελεύθερης Ελλάδας και να εξαιρεί τα τραγούδια των υπόλοιπων περιοχών.

Η συγκεκριμένη κατηγορία, εκτός από το τραγούδι «Της Άρτας το γιοφύρι», αποτελείται από κλέφτικα τραγούδια. Το πρώτο τραγούδι που συναντάμε σε αυτή την κατηγορία είναι τα «Σαράντα παλικάρια», τραγούδι που αποτελεί θούριο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων και τοποθετείται χρονικά στην προεπαναστατική περίοδο, δηλαδή την περίοδο της κλεφτουριάς. Γίνεται αναφορά σε μία πορεία μιας ομάδας κλεφτών προς την ιστορική Τριπολιτσά και στο «πάτημά» της, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να δηλώσει ηρωικό σκοπό και συγχρόνως να αναδείξει την ανδρεία και την θέληση των προγενέστερων Ελλήνων για να απελευθερώσουν την πατρίδα.

⁶² Ι. Σταύρου, «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg, σ. 27

Το δεύτερο κομμάτι ονομάζεται «Ο Νικοτσάρας», είναι αφιερωμένο στον πιο γνωστό αρματολό του Θεσσαλικού Ολύμπου και αναφέρεται στη μάχη που δόθηκε με τους Τούρκους στην περιοχή της Ζίχνας. Εκτός αυτού η μάχη της Ζίχνας αποτέλεσε σημαντικό γεγονός της Ελληνικής ιστορίας μιας και ήταν άνιση, καθώς πολέμησαν 500 Έλληνες απέναντι σε 25.000 Τούρκους. Εκτός από το παράδειγμα λοιπόν που δίνεται μέσα από το τραγούδι, εξυμνείται τόσο το θάρρος όσο και η πίστη που διακατείχε τον Νικοτσάρα και τα παλικάρια του.

Το επόμενο τραγούδι είναι «Η κλέφτικη ζωή» και περιγράφει την ζωή των κλεφτών κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Ζωή που είχε συνδεθεί απολύτως με τον πόλεμο μιας και δεν υπήρχε στιγμή της ημέρας που να μην σκέφτονται το πώς θα καταφέρουν να πετύχουν το στόχο τους, που δεν ήταν άλλος από την απελευθέρωση της πατρίδας. Η προσωπική ζωή των κλεφτών είχε παραμεριστεί και μοναδικό μέλημα ήταν το εθνικό και κοινωνικό συμφέρον. Χαρακτηριστικοί στίχοι που υποδηλώνουν τα παραπάνω είναι οι «...*όλη (μωρέ) όλη μερούλα πόλεμο, όλη μερούλα πόλεμο, το βράδυ καραούλι...*» καθώς και τα δύο τελευταία δίστιχα «...*Το χέ – (μωρέ) το χέρι μου προσκέφαλο, το χέρι μου προσκέφαλο και το σπαθί μου στρώμα...*» και «...*Και το (μωρέ) και το τουφέκι μ' αγκαλιά, και το τουφέκι μ' αγκαλιά σαν το παιδί η μάνα...*».

Το τέταρτο τραγούδι είναι «Ο χορός του Ζαλόγγου» και αναφέρεται στον ηρωισμό και την αυτοθυσία των γυναικών του Σουλίου που προτίμησαν τον θάνατο από την αιχμαλωσία. Παράδειγμα που εμπνέει όλο τον ελληνικό λαό, πολύ περισσότερο όμως τις γυναίκες.

Το επόμενο τραγούδι που συναντάμε είναι το «Κάτω στο βάλτο» και αναφέρεται τόσο στην ζωή όσο και στην πολεμική δράση των κλεφτών της συγκεκριμένης περιοχής. Μιας περιοχής που έδρασαν πολλά ένδοξα ονόματα της ελληνικής επανάστασης, όπως ο Καραϊσκάκης και ο Κατσαντώνης.

Το τελευταίο τραγούδι αυτής της κατηγορίας είναι «Της Άρτας το γιοφύρι», που όπως αναφέρθηκε και στην αρχή, είναι το μοναδικό από τα τραγούδια που μελετάμε σε αυτή την κατηγορία που δεν ανήκει στην κατηγορία των κλεφτικών αλλά στις παραλογές. Είναι τραγούδι αφηγηματικής μορφής με έντονο το μυθολογικό και τραγικό στοιχείο. Η συγκεκριμένη παραλογή επιλέχθηκε γιατί το γεφύρι συμβολίζει και είναι ο σύνδεσμος του παλιού με το νέο, του γνωστού με το άγνωστο,

η νίκη του ανθρώπου ενάντια στις υπερφυσικές δυνάμεις της φύσης. Συγχρόνως συμβολίζει τις θυσίες που πρέπει να κάνει ο κάθε άνθρωπος για να πετύχει το στόχο του, μιας και η παράδοση θέλει να θυσιάζεται διά εντοχισμού η γυναίκα του πρωτομάστορα για το στέριωμα του γεφυριού. Και παρατηρούμε ότι η θυσία στη συγκεκριμένη παραλογή είναι από τον πρώτο στην τάξη, τον πρωτομάστορα. Ανάλογες θυσίες πρέπει να υποστούν και οι Έλληνες για να καταφέρει να «στεριώσει» το καθεστώς. Θα πρέπει να τονιστεί ότι στο τραγούδι το «Γεφύρι της Άρτας» δεν υπάρχουν οι στίχοι που αναφέρονται στη θυσία της γυναίκας του Πρωτομάστορα. Αυτό πιθανόν συνέβη λόγω συντομίας, όπως συνέβαινε και με τα περισσότερα δημοτικά τραγούδια, τα οποία κατά τα νεότερα χρόνια τραγουδιόταν μόνο η αρχή τους.

Θρησκεία

Όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο το μεταξικό καθεστώς έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στο ρόλο της θρησκείας και τη θεωρούσε αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνισμού. Όπως αναφέρεται και σε άρθρο της «Νεολαίας» «...είναι ακόμη πιο αληθές ότι δεν μπορεί κανείς να σκεφθή την Ελλάδα χωρίς την θρησκεία του Θεανθρώπου...». ⁶³ Χαρακτηριστικά είναι και τα λόγια του ίδιου του Μεταξά για αυτό το θέμα, σύμφωνα με τα οποία, η Ε.Ο.Ν. ήταν «Οργάνωσις Χριστιανική, διότι αυτή είνε η θρησκεία με την οποίαν το Έθνος μας είναι από αιώνων στενώτατα συνδεδεμένον». ⁶⁴

Συγχρόνως πολύ συχνά τονιζότανε μέσα από γραπτά κείμενα ο ρόλος που διαδραμάτισε η θρησκεία, ώστε να δημιουργηθεί το έθνος των ελλήνων με αυτή τη μορφή. Άρρηκτα συνδεδεμένη η θρησκεία με το έθνος, αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στις μεγάλες και δύσκολες στιγμές που αντιμετώπισαν οι Έλληνες. Η επανάσταση του 1821, παραδείγματος χάριν, θα αποτύγχανε εάν δεν εμπνεόταν από τη θρησκευτική πίστη. Δύναμη, αντοχή,

⁶³ Περ. Νεολαία, 22.07.1939, «Η θρησκεία βάσις της εθνικής μας αναδημιουργίας», σ. 1327

⁶⁴ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σ. 184

ηρωισμός μιας χούφτας ανθρώπων ερμηνεύονται σε σχέση με τη θρησκευτική τους πίστη.⁶⁵ Επίσης φαίνεται μέσα από κείμενα του καθεστώτος όσο και στα τραγούδια που μελετάμε, ότι το θείο αναφέρεται ως προστάτης της Ελλάδας, γεγονός που καταδεικνύει «...πως οι ταυτότητες που είχαν να κάνουν με το έθνος ήταν πρωταρχικές και κυριαρχούσαν στις υπόλοιπες ιδεολογικές αναφορές του καθεστώτος...».⁶⁶

Η βαρύτητα που έδινε το μεταξικό καθεστώς στην θρησκεία φαίνεται και στο βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας», μιας και υπάρχουν δύο ξεχωριστές κατηγορίες με αναφορά στην θρησκεία. Η πρώτη κατηγορία είναι οι «Προσευχές», οι οποίες δεν έχουν καμία σχέση με τους εκκλησιαστικούς ύμνους και είναι τραγούδια που γράφτηκαν κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Μεταξά. Ξεχωριστή κατηγορία αποτελούν και τα «Εκκλησιαστικά». Τα δύο ερωτήματα που γεννιούνται είναι, πρώτον γιατί δημιουργήθηκε η ανάγκη να γραφτούν καινούριες προσευχές και δεύτερον, γιατί αφού δημιουργήθηκαν, δεν περιλήφθηκαν μαζί με τους εκκλησιαστικούς ύμνους σε μία ενιαία κατηγορία.

Η θρησκεία για το μεταξικό καθεστώς είχε δίσημο χαρακτήρα. Ο πρώτος της ρόλος ήταν η ενδυνάμωση του θρησκευτικού συναισθήματος και ο δεύτερος, που ήταν «έμμεσος», ήταν να μεταβάλλεται η πίστη στο Θεό και στην Ορθοδοξία σε πίστη στο καθεστώς, στο Βασιλιά και στον ίδιο τον Μεταξά. Η «κατασκευή» των νέων τραγουδιών εξυπηρετούσε αυτή ακριβώς τη λογική, με τραγούδια που είχαν απλούς στίχους και γνώριμη μουσική στα ακούσματα των μικρών παιδιών. Το καθεστώς «επέβαλλε» στην ουσία την πίστη, όχι τόσο στο Θεό, όσο στα πρόσωπα που αναφέραμε προηγουμένως. Δεν μπορεί να εξηγηθεί διαφορετικά το ότι στη κατηγορία των «Προσευχών» δεν υπάρχει ούτε μία αναφορά στα αγαπημένα πρόσωπα των περισσότερων, αν όχι όλων, των ανθρώπων (μητέρα – πατέρα – αδέρφια), παρά μόνο στο Βασιλιά, στον Αρχηγό, στο στρατό, στη Νεολαία κλπ.

Στο τραγούδι «προσευχή της Φαλαγγίτισσας» η αναφορά που γίνεται στο θείο είναι για να πολυχρονίζει, όπως αναφέρει και η δεύτερη στροφή «...το δοξασμένο Βασιλιά μας, το ζεύγος το Διαδοχικό...», αποδεικνύοντας αυτό που μόλις αναφέραμε. Πιο φανερά φαίνεται στο επόμενο τραγούδι που ονομάζεται η «Προσευχή του Σκαπανέα και της Σκαπάνισσας». Στην τελευταία στροφή του τραγουδιού υπάρχει

⁶⁵ Περ. Νεολαία, 29.07.1939, «Η θρησκεία βάσις της εθνικής μας αναδημιουργίας», σ. 1358

⁶⁶ Β. Αγγέλης, ο.π. σ. 185

επίκληση στην Παναγία τονίζοντας χαρακτηριστικά *«Να γίν' η χάρη Της ασπίδα στον Βασιλέα και την Πατρίδα, και να φυλάη τον Αρχηγό μας, τη Νεολαία και το Στρατό μας»*.

Η κατηγορία που είναι αφιερωμένη στα εκκλησιαστικά άσματα, αποτελείται από 10 πολύ γνωστούς ψαλμούς και από έναν ακόμη που ονομάζεται «Πολυχρόνιον» και είναι ψαλμός που παρακαλεί για να πολυχρονίζει ο Θεός το Βασιλιά, Γεώργιο τον Β' καθώς και το Διαδοχικό ζεύγος Παύλο και Φρειδερίκη. Η Ορθόδοξη εκκλησία συνηθίζει να πολυχρονίζει τον εκάστοτε αρχιερέα της, μιας και είναι «ο Χριστός επί της γης», εδώ όμως παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει αντίστοιχος τέτοιος ψαλμός σε αυτή την ενότητα. Αντιθέτως, υπάρχει ψαλμός που είναι αφιερωμένος όπως προείπαμε στο Βασιλιά και στο Διαδοχικό ζεύγος.

Οικογένεια

Η οικογένεια ενώ αποτελούσε βασικό στοιχείο της ιδεολογίας του Μεταξά, εξυπηρετούσε κυρίως το έθνος παρά την ίδια οικογένεια ως θεσμό αυτόνομο. Συχνά αναφερόταν ως κύτταρο του έθνους και υπογραμμιζόταν ο εθνικός της ρόλος. Σύμφωνα με απόψεις που συναντάμε σε κείμενα του καθεστώτος *«...σκοπός της οικογένειας είναι η γέννηση και η ανατροφή των παιδιών για τη διαιώνιση της εθνικής υπόστασης και για την ενίσχυση των ζωτικών δυνάμεων του έθνους»*.⁶⁷ Για αυτό και το κάθε μέλος της οικογένειας έπρεπε να έχει διαφορετικό ρόλο. Τα καθήκοντα του άντρα ήταν η προστασία όλων των υπόλοιπων μελών, η καθοδήγηση και η φροντίδα τους ενώ της γυναίκας η φροντίδα του σπιτιού και η ανατροφή των παιδιών.

Συγχρόνως η «κυβέρνηση» Μεταξά έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο της γυναίκας, τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και σε όλο το «Νέο Ελληνικό κράτος» και αυτό μπορούμε να το διαπιστώσουμε και στο απόσπασμα που ακολουθεί : *«οι μητέρες που θα προέλθουν από τη Νέα Γενεά ας έχουν τη συνείδηση ότι είναι όχι μόνο*

⁶⁷ Β. Αγγέλης, ο.π. σ. 186

μητέρες των παιδιών τους αλλά τα βιολογικά βάθρα όλης της Ελληνικής Φυλής».⁶⁸ Δηλαδή η Ελληνίδα γυναίκα ήταν μητέρα όχι για τον εαυτό της, αλλά για ολόκληρο το έθνος.

Στοιχεία που πρέπει να παραδειγματίσουν την ελληνίδα μάνα εντοπίζονται στο τραγούδι «Ο χορός του Ζαλόγγου». Το κομμάτι αναφέρεται στον ηρωισμό και την αυτοθυσία των γυναικών του Σουλίου που προτίμησαν τον θάνατο από την αιχμαλωσία. Παράδειγμα που εμπνέει όλο τον ελληνικό λαό, πολύ περισσότερο όμως τις γυναίκες. Η γυναίκα στο «Νέο Κράτος» πρέπει να καθοδηγηθεί και να παραδειγματιστεί από εκείνες τις γυναίκες. Αφού οι Σουλιώτισσες δεν δίστασαν να θυσιάσουν τα παιδιά τους, από το να τα παραδώσουν στον εχθρό για εξανδραποδισμό, αντίστοιχες θυσίες πρέπει να γίνουν και από τις Ελληνίδες για να καταφέρει το νέο καθεστώς να υλοποιήσει το όραμα του.

Θαυμασμός στον «Μεγάλο Αρχηγό»

Ο θαυμασμός που «επιβλήθηκε» στο πρόσωπο του Μεταξά ίσως και να αποτελεί το δεύτερο και κυριότερο στοιχείο της μεταξικής προπαγάνδας. Ο Μεταξάς ήταν πρώτος σε όλα. Ήταν ο «τέλειος» ηγέτης, ο «στοργικός» πατέρας, ο «πρώτος» εργάτης, ο «πρώτος» αγρότης και πολύ συχνά αναφερόταν και του δίνονταν χαρακτηριστικά μεσσιανικής μορφής. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί και αναφέρεται στον Μεταξά, «*Το εικοσατετράωρόν του είναι αφιερωμένο εις την εργασία κατά τα 4/6...Τα 2/6 είναι αφημένα διά την ανάπασιν... Δεν υπάρχουν εναντιότητες γι' αυτόν. Δεν υπάρχουν εμπόδια. Δεν υπάρχουν δυσκολίες. Όλα θα συντριβούν κάτω από τη δημιουργική του θέλησι που είναι πιο δυνατή από όλα*».⁶⁹

Η αναφορά στο πρόσωπο του Μεταξά εντοπίζεται και μέσα από τα τραγούδια που μελετάμε με διαφορετική κάθε φορά εκδοχή. Στα τραγούδια ο «Ύμνος της Νεολαίας» και «Η σημαία ψηλά κυματίζει» παρουσιάζεται ως «Μεγάλος Κυβερνήτης» που πάντα θα κατευθύνει προς τα μπροστά την ελληνική νεολαία. Ο συμβολισμός που προσδίδεται στο Μεταξά σε αυτό το σημείο με τη χρήση του ουσιαστικού «κυβερνήτης» έχει σαν στόχο να τον παρομοιάσει με τον οδηγό που

⁶⁸ Περ. Νεολαία, 24.2.1940, «Η ημέρα της μητέρας», σ. 652

⁶⁹ Περ. Νεολαία, 03/08/1940, «Ο Κυβερνήτης», σ. 1383

ξέρει τον δρόμο για να γλιτώσει «το καράβι», εννοώντας την Ελλάδα, από τις οποιεσδήποτε φουρτούνες και να το κατευθύνει ξανά σε ήρεμα πελάγη. Ακολουθώντας πιστά λοιπόν τις «σοφές» συμβουλές του «κυβερνήτη», η ελληνική νεολαία θα μπορέσει να πραγματοποιήσει και να υλοποιήσει τον στόχο της, που δεν είναι άλλος από την μακροημέρευση της χώρας.

Η επόμενη αναφορά στο πρόσωπο του Μεταξά, που συναντάται και τις περισσότερες φορές μέσα στα τραγούδια, πραγματοποιείται με τη χρήση της λέξης «Αρχηγός». Το συγκεκριμένο ουσιαστικό εντοπίζεται σε πέντε τραγούδια : ο «Ύμνος του Φαλαγγίτη», «οι Σκαπάνισσες», «Εμπρός Σκαπάνισσες», «Θούριον της 4^{ης} Αυγούστου», «Προσευχή του Σκαπανέα και της Σκαπάνισσας». Ο «Αρχηγός» αποτελεί «σύμβολο θρησκευτικό και ηρωικό. Ανασταίνει τον νεκρωμένο έλληνα και οδηγεί το έθνος σε ανηφορικά μονοπάτια».⁷⁰ Είναι ο «τέλειος» ηγέτης, που όπως συνέβαινε στην προπαγάνδα όλων των φασιστικών καθεστώτων, συγκέντρωνε πάνω του όλα τα θετικά χαρακτηριστικά. Ο Μεταξάς λοιπόν, εθεωρείτο στρατιώτης, άνδρας, λιτοδίαιτος, ιδανικός Έλληνας, τέλειος πολιτικός, καλός οικογενειάρχης, σοφός άνθρωπος, έξοχος δάσκαλος αλλά και καλός μαθητής.⁷¹

Ο επόμενος συμβολισμός που δίνεται στο πρόσωπο του Μεταξά πραγματοποιείται με τη λέξη «Πατέρας» και συναντάται στα τραγούδια «Οι Σκαπάνισσες» και «Η προσευχή της Φαλαγγίτισσας». Μπορούμε σε αυτό το σημείο να διακρίνουμε την σύνδεση που πραγματοποιείται ανάμεσα στον δικτάτορα και τον πατέρα της οικογένειας. Η ταύτιση του ηγέτη με την πατρική φιγούρα, βασικό στόχο έχει τόσο να επηρεάσει το παιδί υπέρ του πρώτου όσο και να τον συνδέσει με την εξουσία, μιας και στα μάτια των παιδιών αυτή εκφράζεται κατεξοχήν από τον πατέρα στα πλαίσια της οικογένειας. Εξάλλου υπήρχαν συχνότατα σχόλια για τον Μεταξά – πατέρα, τόσο μέσα από κείμενα και αναφορές του καθεστώτος, όσο και μέσα από το φωτογραφικό υλικό της περιόδου που μελετάμε.

⁷⁰ Ε. Μαχαίρα, ο.π. σ. 85

⁷¹ Περ. Νεολαία, 03.08.1940, «Ο Κυβερνήτης», σ. 1383

Η μοναδική αναφορά που υπάρχει στον Μεταξά με το ίδιο του το όνομα εντοπίζεται στο τραγούδι «Στη δουλειά» που ήταν εμβατήριο των ταγμάτων εργασίας. Όπως αναφέρει και ο στίχος «...Για την Ελλάδα μας, παιδιά, όλοι επάνω στη δουλειά και για το Μεταξά...» παρουσιάζεται η εργασία για το έθνος να έχει τα ίδια αποτελέσματα και τον ίδιο σκοπό με την εργασία για τον Μεταξά. Χρησιμοποιώντας συγχρόνως το ίδιο το επίθετο του δικτάτορα δείχνεται η οικειότητα που είχαν οι Έλληνες με το πρόσωπο του δικτάτορα. Σε πρώτο επίπεδο μέσα από το τραγούδι καταλαβαίνουμε ότι υμνείται ο εργάτης και ο αγρότης καθώς και η προσφορά τους στη «Νέα» Ελλάδα. Σε δεύτερο επίπεδο όμως υμνείται ο Μεταξάς, μιας και αποτελεί τον πρώτο εργάτη της χώρας που ακατάπαυστα δουλεύει για να υλοποιηθεί η αναγέννηση της.

Ο τελευταίος συμβολισμός που δίνεται στο πρόσωπο του Μεταξά του δίνει χαρακτηριστικά μεσσιανικής μορφής μέσα από το τετράστιχο του τραγουδιού «Η προσευχή της Φαλαγγίτισσας» λέγοντας : «...Πανάγαθε, μια μέρα ζηλευτή στη δοξασμένη μας Ελλάδα, Πατέρα, έστειλες, κι' οδηγητή, με την δική Σου την λαμπράδα...». Αλάνθαστος, πάνσοφος και με απεριόριστη αγάπη για όλα τα παιδιά του, δηλαδή όλους τους Έλληνες, τους δείχνει το δρόμο για τη σωτηρία, που σε αυτή την περίπτωση έχει δίσημη έννοια. Η πρώτη είναι η σωτηρία η «ηθική», μιας και παρουσιάζετε ως ο απεσταλμένος του Θεού στη γη. Εκτός αυτού, συμβολίζει και την εθνική σωτηρία αφού πλέον το Έθνος μπορεί να ελπίζει σε καινούριες, ένδοξες μέρες που θα το οδηγήσουν ξανά στο να αποτελέσει παράδειγμα προς μίμηση για όλα τα υπόλοιπα έθνη. Υπάρχουν και πολλά κείμενα του καθεστώτος που αξιοποιούνται προς την ίδια κατεύθυνση. Η σύνδεση του δικτάτορα με κάτι ανώτερο και μεταφυσικό πραγματοποιείται και με έναν ακόμη τρόπο, με την χρήση των κεφαλαίων γραμμάτων στα επίθετα και στις αντωνυμίες που συνοδεύουν τον Μεταξά, όπως «...η δική Σου ζωοδότρια πνοή...» και «...τον Αρχηγό και Αυτρωτή, τον Πατέρα και τον Δημιουργό – Αγωνιστή...».⁷²

⁷² Περ. Νεολαία, 04.08.1939, «Ημερήσια διαταγή Κυβερνητικού Επιτρόπου Νεολαίας, προς άπαντας τους σχηματισμούς μας», σ. 1415

Αυτοθυσία – θάνατος

Η αυτοθυσία, που πολλές περιπτώσεις μπορεί να έφτανε ακόμη και στον θάνατο, ήταν από τα βασικά στοιχεία της μεταξικής δικτατορίας. Όπως είδαμε και σε προηγούμενη υποενότητα, υπήρχε το τραγούδι «Ο χορός του Ζαλόγγου», με σκοπό να παρομοιάσει την θυσία των Σουλιωτισσών με τις θυσίες των ελλήνων εκείνης της περιόδου. Σημασία δεν είχε το πόσο πολύ θα θυσιάσσει κάποιος αλλά το αν θα επιτευχθεί ο σκοπός της πατρίδας, και για να υλοποιηθούν τέτοια οράματα όλοι θα έπρεπε να κάνουν θυσίες.

Όπως αναφέρεται και στο πρώτο τετράστιχο του τραγουδιού «Εμπρός σκαπάνισσες», *«Σκαπάνισσες εμείς, παιδιά με νέα φλόγα στην καρδιά, δουλεύουμε ακούραστα για τη μεγάλη ιδέα...»*. Χρειάζεται πολύ, συνεχόμενη και ακούραστη δουλειά και όλοι δουλεύουν με αυτό τον τρόπο χωρίς να καταναγκάζονται, όπως φαίνεται και μέσα από το ίδιο το τραγούδι. Σε επόμενο τραγούδι με τον τίτλο «Στη δουλειά» υπάρχει τετράστιχο που υποδηλώνει τον ίδιο σκοπό, *«...Κασμάδες, φτυάρια και τσαπιά θ' αστράψουν στη λιακάδα και μ' ένα σύνθημα μπροστά. Όλα για την Ελλάδα...»*.

Το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου προσπαθούσε να δημιουργήσει σύμβολα αυτοθυσίας. Σε αυτή του την προσπάθεια χρησιμοποίησε ως πρότυπο ηρωισμού την Νίκη Περικάκη, που σκοτώθηκε μετά από πτώση του ανεμόπτερου της στο Κέντρο Αεροπορίας της Ε.Ο.Ν.⁷³ Πάρα πολλά άρθρα δημοσιεύτηκαν προς τιμή της για να εξυπηρετηθεί η ίδια η κατεύθυνση του καθεστώτος. *«...Έπεσε και αυτή όπως ο Ίκαρος, Αλλά υπάρχουν πτώσεις που ισοδυναμούν με τις ψηλότερες πτήσεις... Δεν την ενδιέφερε η ζωή της. Την ενδιέφερε αν επραγματοποίησε το σκοπό της...»*.⁷⁴

⁷³ Β. Αγγέλης, «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα, σελ. 221

⁷⁴ Περ. Νεολαία, 10.08.1940, «Ο θάνατος της ηρωίδας», σ. 1419

Στρατιωτικός τρόπος ζωής

Ο στρατιωτικός τρόπος ζωής προβαλλόταν από την μεταξική δικτατορία. Στρατιωτικός και ο ίδιος ο Μεταξάς, πίστευε στα στρατιωτικά ιδεώδη και θέλησε να τα επιβάλλει με την άνοδο του στην εξουσία. Όπως έχει αναφέρει χαρακτηριστικά σε άρθρο του περιοδικού «Νεολαία», «...*Το πρότυπο της Νεολαίας είναι ο στρατιώτης...*»⁷⁵. Εξάλλου έκδηλος ήταν ο θαυμασμός του καθεστώτος για την αρχαία Σπάρτη, που επικρατούσε το στρατιωτικό πνεύμα και συχνές αναφορές εντοπίζονται και στα τραγούδια που μελετάμε. Το πρώτο τραγούδι είναι «Ο ύμνος του Φαλαγγίτη», που ξεκινάει με τον στίχο «*Μεσ' στο Μεγάλον άθλο Σπαρτιάτης*», ενώ υπάρχει αναφορά και στο τραγούδι «*Νέα χρονιά*», με τον στίχο «*Ν' αναστήσουμε και πάλι το Σπαρτιάτικο το πνεύμα*». Παρατηρείται επίσης ότι στο τραγούδι «*Ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου*», δεν χρησιμοποιείται η Σπάρτη ως λέξη, αλλά μία φράση που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Σπαρτιάτες. Όπως αναφέρει και ο στίχος «*Η σημαία κυματίζει μ' ένα «ταν ή επί τας»!*». Με αυτό τον τρόπο θέλει ο στιχουργός να παρομοιάσει το θάρρος και την πίστη στην πατρίδα των σημερινών Ελλήνων με την ανδρεία και το θάρρος των αρχαίων Σπαρτιατών. Ποτέ ένας πολεμιστής δεν μπορούσε να εγκαταλείψει τον πόλεμο. Θα γυρνούσε στην πατρίδα του ή νικητής με την ασπίδα του, ή νεκρός πάνω σε αυτήν.

⁷⁵ Περ. Νεολαία, 26.11.1938, «Το άτομο και το σύνολο, το συναίσθημα της συνολικότητας και η νεολαία», σ. 227

3.2.2 Μουσικολογική ανάλυση

Πίνακας 4 : Τραγούδια της Νεολαίας

Τραγούδι	Στιχουργός	Συνθέτης	Βάση	Κλίμακα	Ρυθμός	Έκταση φωνής
01) Εθνικός Ύμνος	Α. Σολωμός	Ν. Μάντζαρος	ΡΕ	ΡΕ Μείζονα	3/4	ΡΕ – ΡΕ´
02) Ύμνος της 4 ^{ης} Αυγούστου	Τ. Μωραϊτίνης	Γ. Φρεν	ΜΙ b	ΣΙ b (μέχρι το 20 ^ο μέτρο) ΜΙ b Μείζονα (μέχρι το τέλος)	4/4	ΣΙ – ΦΑ´
03) Ύμνος της Νεολαίας	Σ. Π. Μεταξάς	Α. Παπαδημητρίου	ΣΙ b	ΦΑ Μείζονα (μέχρι την πρώτη επανάληψη) ΣΙ b Μείζονα (ως το τέλος)	2/4	ΜΙ – ΣΟΛ´
04) Ύμνος του Φαλαγγίτη	Π. Στυλίου – Γιαννακουδάκη	Γ. Φρεν	ΜΙ b	ΣΙ b Μείζονα (μέχρι το 50 ^ο μέτρο) και ΜΙ b Μείζονα (μέχρι το τέλος)	2/4	ΜΙ – ΣΟΛ´
05) Ύμνος της Φαλαγγίτισσας	Π. Μενεστρελ	Γ. Φρεν	ΝΤΟ	ΣΟΛ Μείζονα (μέχρι το 46 ^ο μέτρο) και ΝΤΟ Μείζονα (μέχρι το τέλος)	2/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
06) Οι Σκαπανίσσες	Π. Στυλίου – Γιαννακουδάκη	Φ. Παπαχριστοφίλου	ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	4/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
07) Εμπρός Σκαπανίσσες	Π. Στυλίου - Γιαννακουδάκη	Π. Γλυκοφρίδη	ΜΙ b	ΜΙ b Μείζονα	2/4	ΣΙ – ΝΤΟ´
08) Στη σημαία μας	Π. Μπακανάκη	Α. Αργυρόπουλου	ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	4/4	ΜΙ – ΜΙ´
09) Η σημαία ψηλά κυματίζει	Κ. Ασπροπούλου	Α. Παναγιωτόπουλου	ΜΙ b	ΣΙ b Μείζονα (μέχρι την πρώτη διπλή διαστολή) και ΜΙ b Μείζονα (ως το τέλος)	2/4	ΝΤΟ – ΡΕ´

10) Ύμνος των προγόνων	Γ. Δροσίνη	Α. Αργυρόπουλου	ΣΟΛ	ΣΟΛ Μείζονα	4/4	ΡΕ – ΜΙ΄
11) Ολυμπιακός Ύμνος	Κ. Παλαμά	Σ. Σαμαρά	ΦΑ	ΦΑ Μείζονα (μέχρι την πρώτη διπλή διαστολή), ΝΤΟ Μείζονα (μέχρι την δεύτερη διπλή διαστολή) και ΦΑ Μείζονα (μέχρι το τέλος)	4/4	ΝΤΟ – ΦΑ΄
12) Στα κανόνια	Θ. Ζωϊόπουλου	Δ. Λαυράγκα	ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	2/4	ΝΤΟ – ΜΙ΄
13) Εμπρός	Σ. Σπεράντζα	Δ. Παύλοβιτς	ΣΟΛ	ΣΟΛ Μείζονα	2/4	ΣΙ – ΜΙ΄
14) Πάντα μπρος	Ι. Ρουμάνη	Θ. Σπάθη	ΜΙ b	ΣΙ b Μείζονα (μέχρι το 33 ^ο μέτρο) και ΜΙ b Μείζονα (μέχρι το τέλος)	2/4	ΦΑ – ΦΑ΄
15) Θούριον 4 ^{ης} Αυγούστου	Σ. Καγκελάρη	Γ. Φρεν	ΝΤΟ	ΣΟΛ Μείζονα και μετά γίνετε ΝΤΟ Μείζονα	2/4	ΡΕ – ΜΙ΄
16) Στη δουλειά	Δ. Σούτσου	Σ. Δουκάκη	ΛΑ	ΛΑ Μείζονα	4/4	ΜΙ – ΜΙ΄
17) Νέα χρονιά	Δ. Σούτσου	Δ. Σούτσου	ΣΟΛ	ΣΟΛ Μείζονα	4/4	ΡΕ – ΜΙ΄
18) «Ελέγειον» στον Κωνσταντίνο ΙΒ΄	Π.Α. Κίντζιου	Φ. Παπαχριστοφίλου	ΣΟΛ	ΣΟΛ Ελάσσονα	4/4	ΛΑ – ΡΕ΄
19) Σαράντα παλληκάρια			ΣΟΛ	ΣΟΛ Ελάσσονα	2/4	ΝΤΟ – ΡΕ΄
20) Ο Νικοτσάρας			ΣΟΛ	ΣΟΛ Δώριος	4/4	ΦΑ – ΡΕ΄ (έξι διαδοχικές νότες)
21) Η κλέφτικη ζωή			ΜΙ	ΜΙ Ελάσσονα	7/8	ΡΕ# – ΣΙ΄ (έξι διαδοχικές νότες)

22) Ο χορός του Ζαλόγγου			PE	PE Ελάσσονα	7/8	ΝΤΟ – ΝΤΟ´
23) Κάτω στο βάλτο			ΦΑ #	ΦΑ # Ελάσσονα	3/8	ΜΙ – ΝΤΟ´ (έξι διαδοχικές νότες)
24) Της Άρτας το γιοφύρι			ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	4/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
25) Πρωινή προσευχή	Ι. Οικονομίδη	Γ.Α. Καζάσογλου	ΣΟΛ	ΣΟΛ Μείζονα	6/8	ΝΤΟ – ΡΕ´
26) Όπου κι αν στρέψω	Δ. Καλογερά	Α. Αργυρόπουλου	ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	3/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
27) Θεέ την προσευχή μας	Α. Παναυλή	Α. Αργυρόπουλου	ΡΕ	ΡΕ Μείζονα	6/8	ΡΕ – ΡΕ´
28) Η προσευχή της Φαλαγγίτισσας	Ε. Παινεσή Α. Παπαδήμα	Ι. Νούσια	ΜΙ	ΜΙ Φρύγιος	2/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
29) Προσευχή του Σκαπανέα και της Σκαπανίσσας	Ν. Μαρσέλλου	Π. Γλυκοφρίδη	ΜΙ b	ΜΙ b Μείζονα	3/4	ΣΙ – ΣΙ´
30) Άγιος Άγιος			ΦΑ #	ΦΑ Φρύγιος	4/4	ΡΕ- ΡΕ´
31) Σε υμνούμεν			ΡΕ	ΡΕ Μείζονα	4/4	ΡΕ – ΜΙ´
32) Τροπάριον Αγιασμού			ΜΙ	ΜΙ Ελάσσονα	2/4	ΜΙ – ΝΤΟ´ (έξι διαδοχικές νότες)
33) Πολυχρόνιον			ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	4/4	ΝΤΟ – ΡΕ´
34) Τη υπερμάχω			ΡΕ	ΡΕ Μείζονα	4/4	ΡΕ – ΡΕ´

35) Απολυτίκον Θεοφανείων			ΜΙ	ΜΙ Ελάσσονα	4/4	ΜΙ – ΣΙ' (πέντε διαδοχικές νότες)
36) Απολυτίκον τριών Ιεραρχών			ΡΕ	ΡΕ Ελάσσονα	2/4	ΡΕ – ΣΙ' (έξι διαδοχικές νότες)
37) Απολυτίκον Ευαγγελισμού			ΜΙ	ΜΙ Φρύγιος	4/4	ΡΕ – ΝΤΟ' (εφτά διαδοχικές νότες)
38) Απολυτίκον Αγίου Γεωργίου			ΜΙ	ΜΙ Φρύγιος	4/4	ΜΙ – ΝΤΟ' (έξι διαδοχικές νότες)
39) Απολυτίκιον Αγίου Δημητρίου			ΦΑ	ΦΑ Μείζονα	2/4	ΡΕ – ΡΕ'
40) Απολυτίκον Χριστουγένν ων			ΜΙ	ΜΙ Φρύγιος	2/4	ΡΕ – ΝΤΟ' (εφτά διαδοχικές νότες)

Στην πρώτη κατηγορία των ύμνων στο δείγμα των τριών τραγουδιών, όπως προκύπτει από το βιβλίο, οι κλίμακες είναι Μείζονες και Ελάσσονες της Δυτικής μουσικής. Οι εκτάσεις των φωνών αναπτύσσονται κυρίως από ΡΕ έως ΜΙ', κάτι παραπάνω δηλαδή από μία οκτάβα. Επίσης παρατηρούμε ότι ως προς τον ρυθμό οι δύο τελευταίοι ύμνοι, που γράφτηκαν εκείνη την περίοδο, είναι σε 2/4 και 4/4, ενώ ο Εθνικός Ύμνος που βασίστηκε σε «ελληνικά» πρότυπα, είναι σε 3/4. Άρα, κυριαρχούν τα απλά μέτρα και οι Δυτικοί δρόμοι έναντι των σύνθετων μέτρων και των λαϊκών δρόμων. Το μέτρο του Εθνικού Ύμνου είναι 3/4, ενώ ο Ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου και ο Ύμνος της Νεολαίας έχουν ρυθμική αγωγή εμβατηρίου.

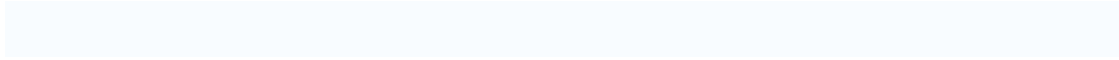
Στην δεύτερη κατηγορία των εμβατηρίων περιλαμβάνονται δεκαπέντε τραγούδια και οι κλίμακες σε όλα είναι Μείζονες της Δυτικής μουσικής. Σε επίπεδο

γραφής παρατηρείται ότι με βάση τον κύκλο των πεμπτών χρησιμοποιούνται οι κλίμακες από MIIb έως και ΛΑ. Οι εκτάσεις των φωνών αναπτύσσονται κυρίως από ΝΤΟ έως ΜΙ΄ και ως προς τον ρυθμό υπάρχουν μόνο 2/4 και 4/4. Τα οχτώ τραγούδια έχουν ρυθμό 2/4 και τα υπόλοιπα εφτά 4/4. Και σε αυτή την κατηγορία, όπως και στην προηγούμενη, κυριαρχούν τα απλά μέτρα έναντι των σύνθετων και οι Δυτικοί δρόμοι έναντι των λαϊκών. Σε όλα τα τραγούδια υπάρχουν συνεχόμενα ρυθμικά μοτίβα που επαναλαμβάνονται, που παρά τις ελάχιστες διαφορές που έχουν μεταξύ τους στην ρυθμική αγωγή, το κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι όλα έχουν ρυθμική αγωγή που παραπέμπει σε εμβατήριο.

Η επόμενη κατηγορία είναι των Δημοτικών. Περιλαμβάνει έξι τραγούδια, των οποίων οι κλίμακες είναι Μείζονες και Ελάσσονες της Δυτικής μουσικής σύμφωνα με την καταγραφή τους. Σύμφωνα με την καταγραφή τους επίσης παρατηρείται ότι οι κλίμακες που χρησιμοποιούνται με βάση τον κύκλο πεμπτών έχουν λίγες διέσεις και υφέσεις. Σε αυτή την ομάδα εντοπίζονται τραγούδια με έκταση φωνής λιγότερης της οκτάβας. Γενικότερα όμως στο σύνολό τους οι εκτάσεις των φωνών κυμαίνονται από ΝΤΟ έως ΡΕ΄ κυρίως. Για πρώτη φορά παρατηρούμε ότι οι ρυθμοί των τραγουδιών δεν περιορίζονται σε 2/4 και 4/4, μιας και υπάρχουν δύο τραγούδια που έχουν ρυθμό 7/8 και ένα που έχει 3/8. Στο πρώτο τραγούδι, στα «Σαράντα παλληκάρια» το ρυθμικό μοτίβο που επικρατεί και επαναλαμβάνετε συχνά είναι το αργό μπαγιάδι. Τα τραγούδια «Η κλέφτικη ζωή» και «Ο χορός του Ζαλόγγου», που έχουν ρυθμό 7/8, έχουν τη συνηθισμένη ρυθμική αγωγή των καλαματιανών. Ως γενική παρατήρηση στο σύνολο αυτών των τραγουδιών παρατηρούμε πως υπερτονίζονται τα ισχυρά μέρη του μέτρου, κάτι που συμβαίνει τόσο στα απλά όσο και στα σύνθετα μέτρα.

Στην τέταρτη κατηγορία των προσευχών τα τέσσερα από τα πέντε τραγούδια βρίσκονται σε Μείζονες και Ελάσσονες κλίμακες της Δυτικής μουσικής σύμφωνα με την καταγραφή. Για πρώτη φορά όμως παρατηρούμε ότι υπάρχει τραγούδι, «Η προσευχή της Φαλαγγίτισσας», που έχει κλίμακα τον αρχαίο Φρύγιο, ή διαφορετικά όπως λέγετε στην λαϊκή μουσική Ουσάκ (συγκερασμένο). Ως προς τις καταγραφές παρατηρούμε ότι οι δρόμοι πειθαρχούν στα όσα είπαμε και στις προηγούμενες κατηγορίες για τον κύκλο πεμπτών. Οι εκτάσεις των φωνών στο σύνολό τους κυμαίνονται από ΝΤΟ έως ΡΕ΄. Δύο τραγούδια έχουν ρυθμό 6/8, δύο 3/4 και ένα 2/4. Η ρυθμική αγωγή της «πρωινής προσευχής» παραπέμπει σε τσάμικο, ενώ των άλλων τριών τραγουδιών που έχουν ρυθμό 3/4 και 6/8 παραπέμπει σε βαλς.

Στην τελευταία κατηγορία των εκκλησιαστικών τραγουδιών τα οχτώ από τα έντεκα τραγούδια βρίσκονται σε Μείζονες και Ελάσσονες κλίμακες της Δυτικής μουσικής σύμφωνα με την καταγραφή. Τα υπόλοιπα τρία έχουν κλίμακα τον αρχαίο Φρύγιο. (ουσάκ συγκερασμένο). Οι εκτάσεις των φωνών στο σύνολό τους κυμαίνονται από ΡΕ έως ΝΤΟ, δηλαδή κάτι λιγότερο από μία οκτάβα. Ως προς τον ρυθμό επτά τραγούδια είναι σε 4/4 και τέσσερα τραγούδια είναι σε 2/4.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία είχε ως σκοπό να αναδείξει τον βαθμό και τον τρόπο συμβολής της μουσικής στην προώθηση των στόχων και επιδιώξεων του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου.

Συνοψίζοντας όσα παρουσιάστηκαν αναλυτικά στα προηγούμενα κεφάλαια, μπορούμε να πούμε ότι η μουσική στην εκπαίδευση επηρεάστηκε από τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής που μελετήσαμε, αλλά συγχρόνως αξιοποιήθηκε για να διαμορφώσει και να διαπλάσει τις συνειδήσεις της ελληνικής νεολαίας. Για αυτό το λόγο και τα τραγούδια τα οποία κυριάρχησαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο ήταν πατριωτικά, ηρωικά και θρησκευτικά. Η εγκαθίδρυση του μεταξικού καθεστώτος έγινε προοδευτικά και ήταν απόρροια των πολιτικών γεγονότων που διαδραματιζόντουσαν όλο το προηγούμενο διάστημα στην Ελλάδα. Βασικός στόχος του ήταν η δημιουργία του Γ' Ελληνικού πολιτισμού, ο οποίος κατά τον Ι. Μεταξά θα ήταν «τέλειος» μιας και θα συνδύαζε τα χαρακτηριστικά των δύο προηγούμενων, του αρχαίου ελληνικού και του βυζαντινού.

Είναι γεγονός ότι ο ρόλος της μουσικής στην εκπαίδευση έχει και πολιτικό χαρακτήρα. Αξιοποιείται πολύ πιο εύκολα απ' ό,τι τα άλλα μαθήματα, μιας και βρίσκεται σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής των ανθρώπων και η μεταξική δικτατορία την χρησιμοποίησε προς αυτή την κατεύθυνση για να πραγματοποιήσει τους σκοπούς της. Το μάθημα της Ωδικής όμως ήταν υποτιμημένο, αφού σε πολλά σχολεία αρκούσαν στο να διδάσκεται ο Εθνικός Ύμνος ή κάποιο εκκλησιαστικό τροπάριο, και αυτά όχι ομοιόμορφα λόγω άγνοιας. Η Ωδική λοιπόν δεν είχε ως στόχο την αισθητική και την μουσική καλλιέργεια των παιδιών παρά την στεγνή απομνημόνευση κάποιων συγκεκριμένων τραγουδιών.

Η αξιοποίηση της Δυτικής μουσικής στην διδασκαλία μας επιτρέπει να βγάλουμε και επιπλέον συμπεράσματα. Πρώτα απ' όλα το επίσημο κράτος, ενώ δήλωνε ότι έπρεπε να ενισχυθεί ο πατριωτικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης του και έδινε κύρια έμφαση στο έθνος, δεν επέλεξε να αξιοποιήσει την προφορική λαϊκή παράδοση της χώρας. Μία επιπλέον αντίφαση του καθεστώτος είναι το ότι ενώ δήλωνε ότι έπρεπε να υπάρχει «εθνική συνέχεια» από τον αρχαίο πολιτισμό και το Βυζάντιο στην μεταξική δικτατορία, επέλεξε την Δυτική μουσική ως διδασκαλία

έναντι της Βυζαντινής. Η προσπάθεια της «κυβέρνησης» Μεταξά να δημιουργήσει τον Γ' Ελληνικό πολιτισμό, πολιτισμό «ανώτερο» και «ηθικό» όπως δήλωνε το ίδιο το καθεστώς, την οδήγησε σε αυτή την επιλογή. Για να δημιουργηθεί «ανώτερος» πολιτισμός χρειάζεται και τα μέλη της κοινωνίας του να γνωρίζουν την «ανώτερη» μουσική, δηλαδή την Δυτική.

Το καθεστώς δεν αρκέστηκε στο μάθημα της Ωδικής στα σχολεία για την επίτευξη των στόχων του. Μέσω της Ε.Ο.Ν. εξέδωσε το βιβλίο «Τραγούδια της Νεολαίας», που όπως αναλύσαμε και στην παρούσα εργασία, ήταν το μοναδικό εγχειρίδιο με τραγούδια που εκδόθηκε από το καθεστώς. Το βιβλίο δόθηκε σε όλα τα μέλη της Ε.Ο.Ν, που όπως είδαμε αριθμούσε στις γραμμές τις το σημαντικότερο μέρος της ελληνικής νεολαίας. Στα τραγούδια που περιέχονται μέσα σε αυτό, προπαγανδίζονται όλες οι αξίες και τα ιδανικά της μεταξικής δικτατορίας.

Τα τραγούδια του βιβλίου που μελετήσαμε, όσον αφορά το μουσικό τους μέρος, εξυπηρετούσαν τους στόχους της μεταξικής δικτατορίας. Απλές μελωδίες, απαλλαγμένες από τοπικούς μουσικούς ιδιοματισμούς, και με την πλειοψηφία των τραγουδιών να έχουν ρυθμική αγωγή εμβατηρίων. Τα εμβατήρια και οι απλές μελωδίες εξυπηρετούσαν ότι μπορούσαν να τραγουδιούνται από το μεγαλύτερο μέρος των παιδιών χωρίς να χρειάζεται κάποια ιδιαίτερη φωνητική ικανότητα.

Το βιβλίο εντασσόταν στην ίδια τη λογική του καθεστώτος. Χαρακτηριστικό είναι ότι και τα έξι τραγούδια που επιλέχθηκαν να απαρτίσουν την κατηγορία των Δημοτικών τραγουδιών είναι πατριωτικά. Αυτή η επιλογή δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία καθώς η δημοτική παράδοση της Ελλάδας περιέχει αναρίθμητα τραγούδια που αναφέρονται σε όλα τα συναισθήματα των ανθρώπων, χαρά, λύπη, έρωτας, πόνος κλπ.

Τα περισσότερα από τα μισά τραγούδια υμνούν το καθεστώς με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά. Άλλες φορές με το ίδιο το όνομα του Μεταξά, κάποιες άλλες χρησιμοποιώντας την ίδια την ημέρα που εγκαθιδρύθηκε το καθεστώς την 4^η Αυγούστου δηλαδή, άλλες φορές με τον Βασιλιά ή το Διαδοχικό ζεύγος. Το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τα ίδια τα τραγούδια, είναι ότι το έθνος και το ίδιο το καθεστώς, για την μεταξική δικτατορία ήταν δύο όροι που αλληλοσυμπληρώνονταν και δεν μπορούσε να υπάρξει κάποιος από τους δύο αυτόνομα.

Η δημιουργία νέων τραγουδιών εξυπηρετούσε τον κυριότερο ίσως σκοπό που είχε εξ' αρχής θέσει η «κυβέρνηση» της 4^{ης} Αυγούστου, δηλαδή την δημιουργία συνειδήσεων, φιλικών υποτακτικών που θα συμβάδιζαν με τις βασικές κατευθύνσεις του καθεστώτος, καθώς και την ενοποίηση της ελληνικής κοινωνίας και την μετατροπή των μελών της σε ισότιμα μέλη που θα εργάζονταν για το συλλογικό καλό. Μπορεί το καθεστώς να διακήρυττε ότι όλοι οι Έλληνες είναι «παιδιά» του Μεταξά, και πως όλοι μαζί πρέπει να αναγεννήσουν την χώρα. Όμως στην πραγματικότητα δεν θεωρούσε όλους τους Έλληνες «παιδιά» του καθώς τα «άτακτα» τα τιμωρούσε με φυλακίσεις (Γληνός, Ζαχαριάδης, Μαλτέζος κ.α.).

Η οικοδόμηση του προφίλ του «Μεγάλου Αρχηγού» και του «ιδανικού» καθεστώτος προπαγανδίστηκε από τα νέα τραγούδια, μερικά από τα οποία ήταν «υποχρεωμένος» να τα ακούει ο ελληνικός λαός καθώς παιζόντουσαν σε οποιαδήποτε εθνική εορτή, στις παρελάσεις και αλλού, όπως π.χ. ο «Ύμνος της 4^{ης} Αυγούστου».

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι η παιδεία συνολικότερα, και πιο συγκεκριμένα η μουσική που αναλύσαμε στην παρούσα εργασία, αξιοποιήθηκε από το μεταξικό καθεστώς για την καλλιέργεια συγκεκριμένων αντιλήψεων. Μέσω της μουσικής μπορούσε με έναν έμμεσο και πιο ευχάριστο τρόπο να προπαγανδίσει και να γαλουχήσει την ελληνική νεολαία με τα ιδανικά που θα την προετοίμαζαν, ώστε να αποτελέσει την αυριανή δύναμη που επιθυμούσε η μεταξική δικτατορία, δίνοντας συνέχεια με αυτό τον τρόπο στο καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου.

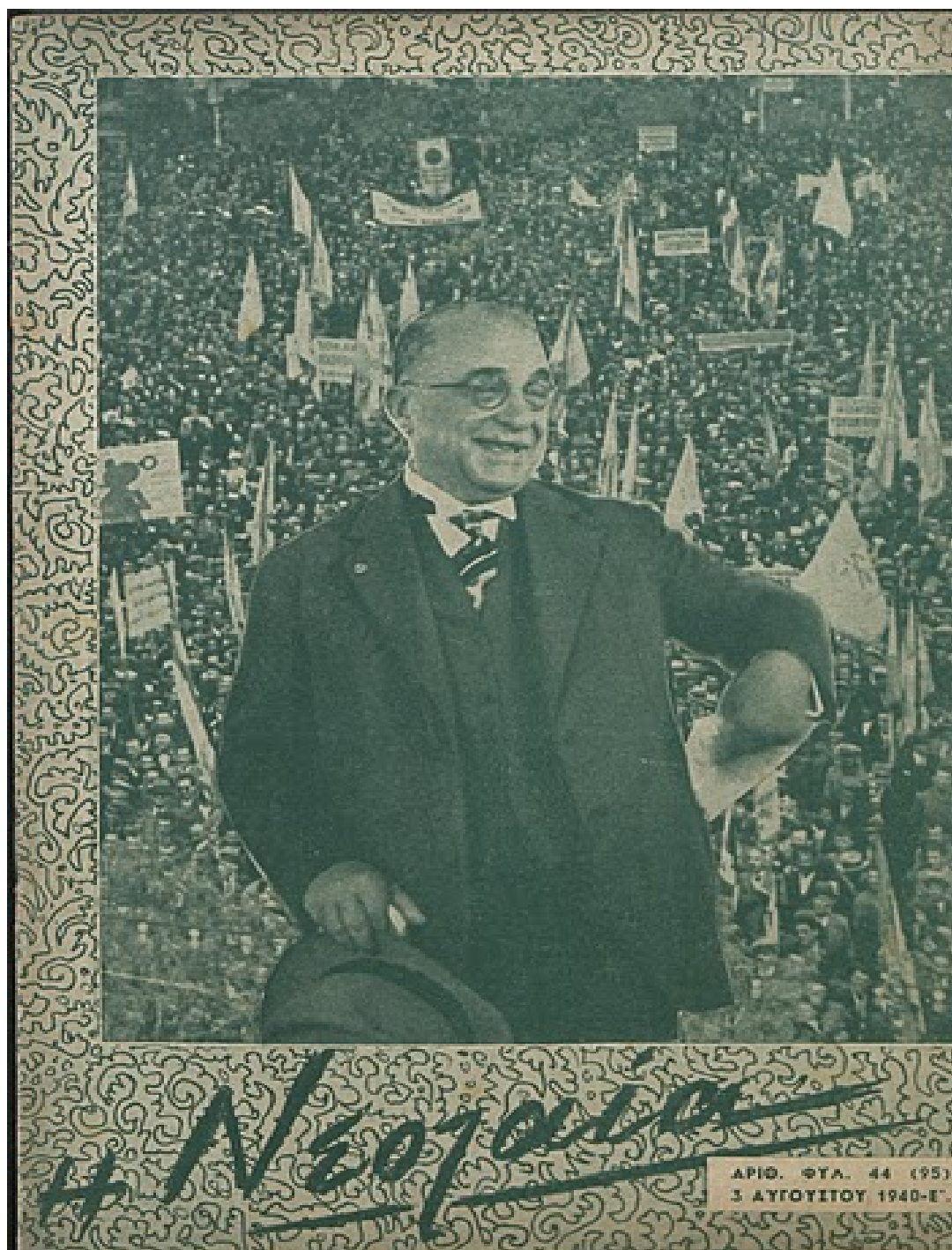
Βιβλιογραφία

- Αγγέλης Β., «Γιατί χαίρεται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα...», Αθήνα 2006, εκδ. Βιβλιόραμα
- Αθανασιάδης Χ., «Η υπόκωφος αντίστασις», Παιδεία και Κοινωνία, έκδοση της Κυριακάτικης Αυγής, τεύχος 7, Αθήνα 2005
- Δρογίδης Δ. Α., «Σύγχρονη Ελληνική ιστορία 1453 – 1997», Θεσσαλονίκη 1997, εκδ. επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών, University studio press.
- Κρίμπας Κ., «Η Ανώτατη Παιδεία. Πολιτική Ιστορία 1922 – 1940», Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000, τόμος 7^{ος}, Αθήνα 2004, εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Λιναρδάτος Σ., «4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο
- Λιναρδάτος Σ., «Πως εφτάσαμε στην 4^η Αυγούστου», Αθήνα 1988, εκδ. Θεμέλιο
- Μαχαίρα Ε., «Η νεολαία της 4^{ης} Αυγούστου - Φωτογραφές», Αθήνα 1987, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς
- Μεταξάς Ι., «Η νέα ελληνική γεννεά δύναται ν' αναστηλώση τα ιδεώδη που συνέτριπεν η θεομηνία του Βενιζέλου», άρθρο από το βιβλίο «Η ιστορία του Εθνικού διχασμού 1915 – 1935», Θεσσαλονίκη 2003, εκδ. Κυρομανός.
- Μεταξάς Ι., «Λόγοι και σκέψεις 1936-1941», τόμος πρώτος 1936-1938, τόμος δεύτερος 1939-1941, Αθήνα, εκδ. Γκοβόστη
- Παπαδημητρίου Δ., «Το ακροδεξιό κίνημα στην Ελλάδα, 1936 – 1949, Καταβολές, συνέχειες και ασυνέχειες», άρθρο από το βιβλίο του Χ. Φλάϊσερ «Η Ελλάδα '36 – '49, από την δικτατορία στον εμφύλιο, τομές και συνέχειες», εκδ. Καστανιώτη
- Περί γενικών τινών κατευθύνσεων και οδηγιών, 1939, εκδ. Ε.Ο.Ν.
- Περί της ύλης της εκπαιδεύσεως – απασχολήσεως, 1939, εκδ. Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 26/11/1938, «Το άτομο και το σύνολο, το συναίσθημα της συνολικότητας και η νεολαία», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 01/01/1939, «Ηγέτης και δάσκαλος. Ε.Ο.Ν. και σχολείο», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.

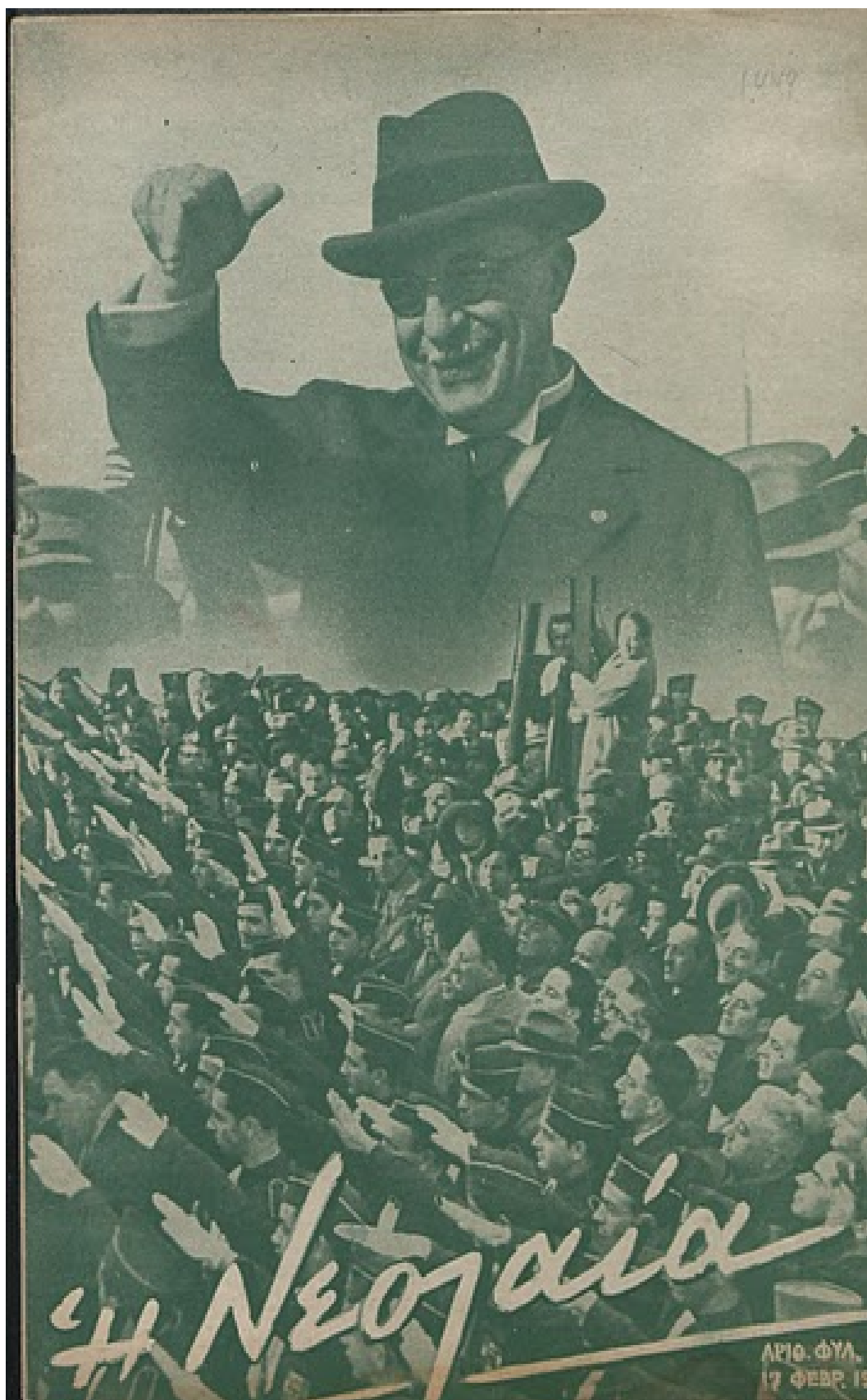
- Περιοδικό «Νεολαία», 21/01/1939, «Ιδεολογία και κατευθύνσεις εις το νέον κράτος», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 29/04/1939, «Ο ναός της Ελληνικής ιδέας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 29/04/1939, «Η εφαρμογή των διδαγμάτων της ψυχολογίας προς ανύψωσιν των νέων», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 22/07/1939, «Η θρησκεία βάσις της εθνικής μας αναδημιουργίας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 29/07.1939, «Η θρησκεία βάσις της εθνικής μας αναδημιουργίας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 04/08/1939, «Ημερήσια διαταγή Κυβερνητικού Επιτρόπου Νεολαίας, προς άπαντας τους σχηματισμούς μας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 26/08/1939, «Εις το στρατόπεδον «Ιωαν. Μεταξάς», ένα εικοσιτετράωρον με τους φαλαγγίτες μας», Αθήνα. εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 09/12/1939, «Επαγγελματικός προσανατολισμός», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 24/02/1940, «Η ημέρα της μητέρας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 03/08/1940, «Ο Κυβερνήτης», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 03/08/1940, «Ε.Ο.Ν. Η μεγάλη δημιουργία της 4^{ης} Αυγούστου», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Περιοδικό «Νεολαία», 10/08/1940, «Ο θάνατος της ηρώιδας», Αθήνα, εκδ. Διεύθυνσις Τύπου της Γενικής Γραμματείας της Ε.Ο.Ν.
- Πρακτικά - Β΄ Διάσκεψις Περιφερειακών Διοικητών και Διοικητριών, τ. Α΄, 1940, εκδ. Ε.Ο.Ν.

- Σταύρου Ι., «Η διδασκαλία της μουσικής στα δημοτικά σχολεία και νηπιαγωγεία της Ελλάδας (1830 – 2007): τεκμήρια ιστορίας», 2009, εκδ. Gutenberg
- Σταύρου Ι., «Η παραδοσιακή μουσική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ιστορική ανασκόπηση – σημερινή πραγματικότητα (διδακτορική διατριβή), Κέρκυρα 2004, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Μουσικών Σπουδών.
- Τζάνη Μ., Παμουκτσόγλου Τ., «Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα «Ταυτόν και αλλοτριομορφοδίαιτον», Θεσσαλονίκη 2002, εκδ. Ερωδιός
- Τραγούδια της Νεολαίας τ. Α', Αθήνα 1940, εκδ. ΕΟΝ
- Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «4^η Αυγούστου 1938 – 1939», Αθήνα 1939, εκδ. 4^{ης} Αυγούστου
- Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «Ο απολογισμός μια διετίας, 4 Αυγούστου 1936 – 1938», Αθήνα 1938, εκδ. 4^{ης} Αυγούστου
- Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού (Δ/σις Λαϊκής Διαφωτίσεως), «Τέσσερα χρόνια Διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά», Έκδοσις 4^{ης} Αυγούστου αρ. 35, 1940, τόμος Γ'
- Υφυπουργείο Τύπου & Τουρισμού, «Τρία έτη διακυβερνήσεως κ. Ιωάννου Μεταξά», Αθήνα 1939, εκδ. 4^{ης} Αυγούστου
- Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αι., 1922 – 1940, ο μεσοπόλεμος

Παράρτημα φωτογραφιών

Παράρτημα τραγουδιών

2. ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Στίχοι:
Τ. ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ

Μουσική:
ΓΕΡ. ΦΡΕΝ

Αγωγή Έμβροτηρίου

Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα;
Γιατί λάμπει ο ήλιος έτσι, γιατί φέγγει έτσι η μέρα;
Γιατί σαν αυτή, παιδί μου, την ημέρα τη χρυσή
Που την χάρεσαι και σύ,
Στέρεψε το μαύρο δάκρυ, κλείσανε πολλές πληγές,
Άψηλώσανε τα στάχια
Κι' ένα γύρω δλα τα βράχια
Έγινήκανε αθροούνια και χρυσοπηγές.

Μιαν ημέρα σαν έτούτη την δλόφωτη κι' ώραία
Ξεδιπλώθηκε και πάλι ή γαλάζια μας σημαία,
Πούχει τ' ούρανού το χρώμα
Και σκεπάζει τ' άγιο χώμα,
Που έλεύθερος πατάς,
Κι' έτσι μέ χαρά κι' έλπίδα
Για μιαν ένδοξη πατρίδα
'Η σημαία κυματίζει μ' ένα «τάν η επί τας!»

Μιαν ημέρα σαν έτούτη, που χτυπάνε οι καμπάνες,
Που την τραγουδούν οι νέοι και δοξολογούν οι μάνες,
Έγινε σαν πρώτα πάλι
'Η πατρίδα μας μεγάλη,
Δοξασμένη κι' ισχυρή,
Κι' έτσι σαν την άντικρύζεις
Έτσι πάλι την γνωρίζεις,
«Την γνωρίζεις άπ' την κόψη του σπαθιού την τρομερή».

— Γιατί χαιρέται ο κόσμος και χαμογελάει, πατέρα;
Γιατί λάμπει ο ήλιος έτσι, γιατί φέγγει έτσι η μέρα;
— Γιατί σαν αυτή, παιδί μου, την ημέρα τη χρυσή
Που την χάρεσαι και σύ,
Στέρεψε το μαύρο δάκρυ, κλείσανε πολλές πληγές,
Άψηλώσανε τα στάχια
Κι' ένα γύρω δλα τα βράχια
Έγινήκανε αθροούνια και χρυσοπηγές.

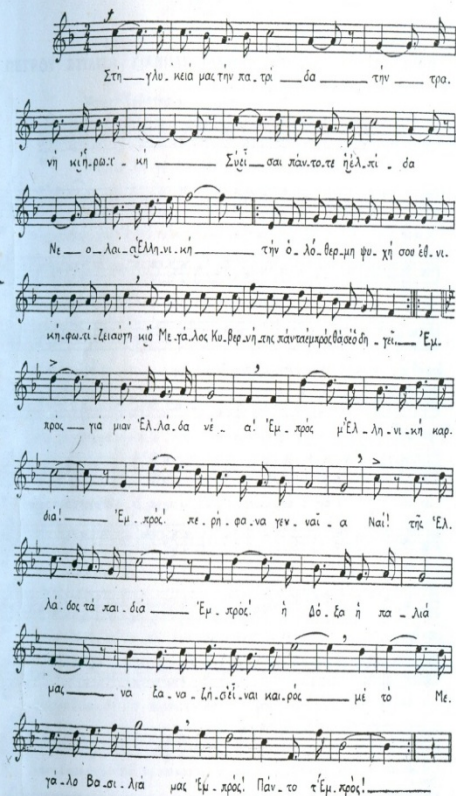
Μιαν ημέρα σαν έτούτη την δλόφωτη κι' ώραία
Ξεδιπλώθηκε και πάλι ή γαλάζια μας σημαία,
Πούχει τ' ούρανού το χρώμα
Και σκεπάζει τ' άγιο χώμα,
Που έλεύθερος πατάς,
Κι' έτσι μέ χαρά κι' έλπίδα
Για μιαν ένδοξη πατρίδα
'Η σημαία κυματίζει μ' ένα «τάν η επί τας!»

Μιαν ημέρα σαν έτούτη, που χτυπάνε οι καμπάνες,
Που την τραγουδούν οι νέοι και δοξολογούν οι μάνες,
Έγινε σαν πρώτα πάλι
'Η πατρίδα μας μεγάλη,
Δοξασμένη κι' ισχυρή,
Κι' έτσι σαν την άντικρύζεις
Έτσι πάλι την γνωρίζεις,
«Την γνωρίζεις άπ' την κόψη του σπαθιού την τρομερή».

3. ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

Στίχοι:
Σ. Π. ΜΕΤΑΞΑ

Μουσική:
ΑΧ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Στή γλυκεία μας την Πατρίδα
Τὴν τρανὴ κ' ἡρώϊκῃ
σ' εἶσαι πάντοτε ἡ ἐλπίδα
Νεολαία Ἑλληνική.
Τὴν ὁλόθερμῃ ψυχῇ σου
ἔθνικῃ φωτίζει αὐγὴ
κι' ὁ Μεγάλος Κυβερνήτης
πάντα ἔμπρός θὰ σ' ὀδηγῇ. (δὶς)
Ἐμπρός! γιὰ μιὰν Ἑλλάδα Νέα,
ἔμπρός! μ' Ἑλληνικὴ καρδιά,
ἔμπρός! περήφανα, γενναῖα!
Ναί! τῆς Ἑλλάδος τὰ παιδιὰ.
Ἐμπρός! ἡ Δόξα ἢ παλιά μας,
νὰ ξαναζήσῃ εἶναι καιρὸς,
μὲ τὸ Μεγάλον Βασιλεῖά μας,
ἔμπρός! πάντοτε ἔμπρός! (δὶς)
γὰρ τὸ Βασίλειόν μας ἔμ. πρὸς! Πάντοτε ἔμ. πρὸς!

- 8 -

Στὴ γλυκεῖά μας τὴν Πατρίδα
τὴν τρανὴ κ' ἡρώϊκῃ
σ' εἶσαι πάντοτε ἡ ἐλπίδα
Νεολαία Ἑλληνική.

Τὴν ὁλόθερμῃ ψυχῇ σου
ἔθνικῃ φωτίζει αὐγὴ
κι' ὁ Μεγάλος Κυβερνήτης
πάντα ἔμπρός θὰ σ' ὀδηγῇ. (δὶς)

Ἐμπρός! γιὰ μιὰν Ἑλλάδα Νέα,
ἔμπρός! μ' Ἑλληνικὴ καρδιά,
ἔμπρός! περήφανα, γενναῖα!
Ναί! τῆς Ἑλλάδος τὰ παιδιὰ.

Ἐμπρός! ἡ Δόξα ἢ παλιά μας
νὰ ξαναζήσῃ εἶναι καιρὸς,
μὲ τὸ Μεγάλον Βασιλεῖά μας,
ἔμπρός! πάντοτε ἔμπρός! (δὶς)

- 9 -

27. ΘΕΕ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΑΣ

Στίχοι:
Α. ΠΑΝΑΥΛΗ

Μουσική:
ΑΘ. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Μέτρια

Θε - έ την προ-σευ-χη μας — τώ-ρα την πρω-ι-νή — πού
Καί ό-λη την ή-μέ-ρα — μὴν παύ-ης, ά-γα — θέ — νά
μέ-σα αὐτήν ψυ-χή μας μέν-λαβι-κή φω-νῇ. — Σοῦ στέλνουμέ — κεί πά-νω
μας βοηθᾷς, Πα-τέ-ρα, τοῦ κόσμου βο-η-θέ. — Για-τί χωρίς — έ — σέ-να
πιο γρήγορα
στον οὐρανό — ψη-λά — ἄ-κου παρα-κα-λοῦ-με, — ἔ-χε και μας κα-λά. —
κα-νένας δέν μπο-ρεῖ — νά ζῇ ά-να-παυ-μέ-να, — τόν κοσμονά χα-ρῇ. —

Θεέ, τήν προσευχή μας
τώρα τήν πρωϊνή,
πού μέσα άπ' τήν ψυχή μας
μ' εὐλαβική φωνή,

Σοῦ στέλνουμ' ἐκεῖ πάνω,
στον οὐρανὸ ψηλά,
ἄκου παρακαλοῦμε:
«ἔχε κι' ἐμᾶς καλά».

Καὶ ὅλη τήν ἡμέρα
μὴν παύης, ἀγαθέ,
νά μᾶς βοηθᾷς, Πατέρα,
τοῦ κόσμου βοηθέ.

Γιατί χωρίς ἐσένα
κανένας δέν μπορεῖ
νά ζῇ ἀναπαυμένα,
τὸν κόσμονά χαρῇ.

28. Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΗΣ ΦΑΛΑΓΓΙΤΙΣΣΑΣ

Στίχοι:
ΕΥΘ. ΠΑΙΝΕΣΗ - Λ. ΠΑΠΑΔΗΜΑ

Μουσική:
Ι. ΝΟΥΣΙΑ

Ἀργά

Οὐράνιε Πατέρα προσκυνῶ τὸ μεγαλὸ πρεπὸς νο.
Πανάγαθε μιά μέρα ζηλευτή στήνδοξα σμένη μας Ἑλ.
μὰ σου, δοξάζω νύκτα μέρα κιὰ νυμῶ τὰ ἔργα πλάστη τὰ λα.
λὰ δα Πατέρα ἔστειλες κὺ ὁδηγὴ τῇ μέτῃ σὲ κή σου τήν λα.
Θεέ μου πολυχρόνιζε, ἐσύ τὸ δοξασμένο βασιλιά μὲρά σου,
Σ' αὐτὸν ποὺ νιοὶ θωροῦνε καὶ παιδιὰ δινε ἀδιάκοπα τὸ φῶς
μας τὸ ζεῦγος τὸ Διαδοχικὸ χρυσὴ στή γῆ ἐλπίδα καὶ χαρά μας.
σου γὰ νὰ μᾶς ὁδηγῇ νοῦ καὶ καρδιά πιστὰ στὸ δρόμο τὸ δικό σου.

Οὐράνιε Πατέρα, προσκυνῶ
τὸ μεγαλόπρεπο ὄνομά Σου,
δοξάζω νύκτα μέρα κι' ἀνυμνῶ
τὰ ἔργα, Πλάστη, τὰ λαμπρά Σου.
Θεέ μου, πολυχρόνιζε Ἐσὺ
τὸ δοξασμένο Βασιλιά μας,
τὸ ζεῦγος τὸ Διαδοχικὸ,
χρυσὴ στή γῆν ἐλπίδα καὶ χαρά μας.
Πανάγαθε, μιά μέρα ζηλευτή
στή δοξασμένη μας Ἑλλάδα,
Πατέρα, ἔστειλες, κι' ὁδηγητή,
μὲ τὴν δική Σου τὴν λαμπράδα.
Σ' αὐτόν, ποὺ νιοὶ θωροῦνε καὶ παιδιὰ,
δίνε ἀδιάκοπα τὸ φῶς Σου,
γὰ νὰ μᾶς ὁδηγῇ νοῦ καὶ καρδιά
πιστὰ στὸν δρόμο τὸν δικό Σου.

— 51 —